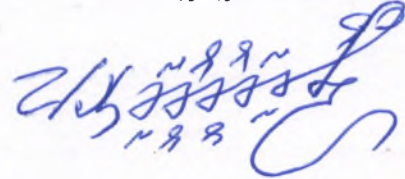

ДОНИШГОҶИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ САЙЁҶӢ ВА
СОҶИБКОРИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 339.14+336 (575.3)
ТКБ: 65.6+65.9 (2) 26
Ҳ12

Бо ҳуқуқи дастнавис

ИЗАТУЛЛОИ ҲАБИБЗОД
САМТҲОИ АСОСИИ УСТУВОРГАРДОНИИ АМНИЯТИ
МОЛИЯВИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ
ҶАҲОНИШАВӢ

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия
барои дарёфти дараҷаи илмии
доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси
6D051000 – Идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ
(6D051003- Амнияти иқтисодӣ)

Душанбе – 2023

Диссертатсия дар кафедраи идоракунии давлатӣ ва маҳаллии Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон иҷро шудааст.

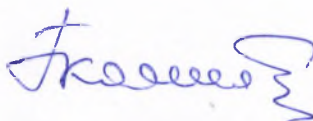
Рохбари илмӣ:	Чумъаев Баҳовиддин Маҳмадназарович - доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудир кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонӣ Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон
Муқарризони расмӣ:	Умаров Ҳочимуҳаммад Умарович, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, профессори кафедраи иқтисодиёт ва идораи сайёҳии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Абдуалимзода Ҳакимбек Абдуалим, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, ректори Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон
Муассисаи тақриздиханда:	Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи «05» марти соли 2024, соати 15:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-017 назди Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон баргузор мегардад: Сурога: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Айнӣ 44, boboev.komil@list.ru Телефони котиби илмӣ: 911-00-48-84.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва тавассути сомонаи расмии <http://www.ied.tj> шинос шудан мумкин аст.

Автореферат _____ тавзеъ шудааст.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ, н.и.и.

Бобозода К.О.

Муқаддима

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Дар шароити муосири рушди муносибатҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонишавии равандҳои иҷтимоӣю иқтисодӣ, раванди ҳамгирӣ ва ба ҳам вобасташавии давлатҳоро дар хоҷагии ҷаҳонӣ тавсеа бахшида, фаъол гардидани ҳаракати озоди мол, хизмат, сармоя ва қувваи коргариро байни давлатҳо мусоидат намуд, ки сабаби бунёди шароити мусоид барои баланд бардоштани неқӯаҳволии аҳоли ва дастрасии онҳо ба неъматҳои бештари иқтисодӣ гардид. Ҷаҳонишавии иқтисодӣ имрӯз паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти хоҷагидорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистонро дарбар гирифтааст, ки таъсири бештари он дар бахши молияи кишвар зухур меёбад. Дар навбати худ ҷаҳонишавии молиявӣ, ки ҳамчун раванди тадриҷан муттаҳидшавии низомҳои миллӣ ва минтақавӣ молиявӣ ба низоми ягонаи молиявӣ ҷаҳонӣ баромад менамояд, вобастагии мутақобилаи бозорҳои молиявӣ мамлакатҳои алоҳидаро дучанд гардонидани дар баробари имкониятҳои нав таҳдидҳоро низ пеш меорад. Ин таҳдидҳо пеш аз ҳама дараҷаи осебпазирии низоми молияи мамлакатро ба таъсири таҳдидҳои беруна баланд бардошта зарурати андешидани тадбирҳои саривақтӣ оид ба таъмини амнияти молиявиро пеш меорад.

Амнияти молиявӣ ҳамчун қисми муҳими амнияти иқтисодӣ, татбиқи сиёсати баэътидоловарандаи хубтарҳрезӣшударо тақозо менамояд, ки ба ҳифзи манфиатҳои миллӣ, таъмини суботи молиявӣ ва рақобатпазирии институтҳои молиявӣ ватанӣ равона карда шудааст. Дар баробари ин дар шароити ҷаҳонишавӣ кафолати неқӯаҳволии шахсон алоҳида, устувории молиявӣ субъектони хоҷагидорӣ, рушди устувори тамоми шохаҳои иқтисодӣ ба дараҷаи назаррас ба таъмини суботи молиявӣ дар мамлакат алоқаманд мебошанд.

Дар баробари ин новобаста аз он, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳқиқотҳои илмӣ ба масъалаҳои таъмини амнияти миллӣ ва умумиқтисодӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир шуда бошад, ҳам то ҳол масъалаи таъмини амнияти молиявӣ махсусан дар шароити ҷаҳонишавӣ ба дараҷаи назаррас мавриди таҳқиқот қарор дода нашудааст, ки зарурати гузаронидани таҳқиқотҳои навро тақозо менамояд. Ҳамаи ин мубрамияти мавзӯи диссертатсиониро собит менамояд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дар илми иқтисодӣ гарчанде, ки таҳқиқоти масъалаҳои вобаста ба таъмини амнияти миллӣ ва умумиқтисодӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва авҷгирии таъсири омилҳои беруна ҷолибияти муайяни илмиро касб намуда бошад ҳам, масъалаи таъмини амнияти молиявӣ дар сатҳи мамлакат ба дараҷаи назаррас мавриди таҳқиқ қарор дода нашудааст. Махсусан, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба иштироки босуръати он дар равандҳои ҷаҳонишавӣ ва узвияташ ба созмонҳои умумиҷаҳонӣ иқтисодиву

молиявӣ масъалаҳои таъмини амнияти молиявӣ аҳамияти бештар пайдо менамоянд.

Ба таҳқиқоти масъалаҳои таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ саҳми назаррас гузоштаанд.

Таҳқиқоти баъзе масъалаҳои муқаррарсозӣ, мафҳуму моҳият ва нақши амнияти молиявӣ дар рушди босуботи иқтисодиёти мамлакат дар солҳои охир дар таҳқиқотҳои илмӣ олимони ва иқтисодчиёни хориҷии мазкур таҷассум ёфтааст: Коуз М. Э., Белл Д., Вей Ш.Ц., Майдан Т.Н., Момджан К., Прасад И., Товар Гарсиа Э. Д., Ғазуани С., Насер С.Б., Омран М. ва дигарон.

Масъалаҳои назариявӣ ва амалии мукамалгардонии механизми таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ дар асарҳои илмӣ олимони рус мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст: Абрасова М.А., Архипова В., Заполских Ю.А., Иноземтсев В.Л., Козменко С.Н. Кулишов В.В., Лвов Д.С., Николайчук В.Е., Никулина Е.В., Орлова А.В., Рогофф К., Рудолф В.Д., Румянсева О., Смирнова И., Трифонов Д.С., Уткин А.И., Чистникова И.В. ва дигарон.

Дар қоркарди масъалаҳои назариявӣ ва методологияи таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон олимони ватанӣ саҳми назаррас гузоштаанд: Бабаджанов Р.М., Каримова М.Т., Ҷумъаев Б.М., Джурабаев Г., Қодиров Д.Б., Қаюмов Н.К., Мирсаидов А.Б., Раҳимзода Ш., Саидмуродзода Л.Х., Умаров Х.У., Фақеров Ҳ.Н., Хушвахтзода Қ.Х., Шарипов Б.М., Ҷонмамадов Ш.Б., Рауфӣ А., Исмоилов А.А. ва дигарон.

Дар баробари ин, дараҷаи қоркарди илмӣ масъалаҳои арзёбии таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ ба мавҷудияти таҳқиқотҳои нокифоя дар давлатҳои дар давраи гузариш қарордошта ва мавҷуд набудани методологияи ягонаи таҳлили он алоқаманд аст. Илова бар ин, осебпазирии бахши молияи мамлакатҳои рӯ ба инкишоф ба таъсири ҷаҳонишавӣ имрӯзҳо аз тарафи аксари олимони эътироф шудааст.

Ҳамзамон, аксари таҳқиқотҳои гузаронидашуда, асосан, масъалаҳои таҳқиқи амнияти иқтисодӣ ва миллиро дар умум дар бар мегиранд, ки дар ин таҳқиқотҳо ҷанбаҳои муҳимми таъсири ҷаҳонишавӣ ба таъмини амнияти молиявӣ таҷассум наёфтаанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯи қори диссертатсионӣ бо барномаҳои давлатии «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030», «Стратегияи сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025», Стратегияи миллии фарогирии молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2026 ва инчунин нақшаи илмӣ-таҳқиқотии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқорӣ Тоҷикистон (ДБССТ) алоқаманд мебошад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ:

Мақсади таҳқиқот. Мақсади кори диссертационӣ омӯзиши чанбаҳои назариявӣю методии арзёбии таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ ва асосноккунии роҳҳои тақмили суботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити озодкунии фаъолияти иқтисодӣ берӯна ба шумор меравад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот ҳалли масъалаҳои зеринро тақозо менамояд:

- муайянсозӣ ва муқарраркунии асосҳои назариявӣ ва методологияи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ;
- таҳқиқи таҷрибаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва истифодаи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- арзёбии вазъи муосир ва тамоюли устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- дақиқсозии асосҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- муқаррарсозии самтҳои стратегияи устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ;
- коркарди механизми ташкилӣ-иқтисодии паст намудани таҳдидҳо ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ;
- асосноккунии тавсияҳои илмӣю амалӣ оид ба коркарди механизми таъмини амнияти молиявӣ ба воситаи мукамалгардонии назорати давлатии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Объекти таҳқиқот амнияти молиявии мамлакат ва ҷузъҳои таркибии он ба шумор меравад.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқотро асосҳои назариявӣ ва методии таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муносибатҳои иқтисодии бавуқӯёянда дар раванди ҷаҳонишавии молиявӣ ташкил медиҳад.

Фарзияи таҳқиқот дар он аст, ки таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ самаранокии институтҳои молиявии мамлакатро таъмин намуда, дараҷаи осебпазирии онҳоро ба таҳдидҳои берӯна кам мегардонад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, корҳои илмӣю олимони ватанию хориҷӣ, ки ба масъалаи таъмини амнияти молиявӣ бахшида шудааст, маводҳои расмӣю омории Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳисоботҳои солонии ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ, стратегияҳои таъмини амнияти миллӣ ва иқтисодӣ дар мамлакат ва ҳамчунин маводҳои як қатор

конфронсҳои ҷумҳуриявӣ, байналмилалӣ, семинарҳо, мизҳои мудаввар оид ба таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ташкил медиҳад.

Асосҳои методологии таҳқиқотро усулҳо ва равишҳои дониши илмӣ ташкил медиҳанд. Таҳқиқот бо истифодаи усулҳои маҷмӯии умумии илмӣ (таърихӣ, таҳлил ва синтез, индуксия ва дедуксия, моделсозии мантиқӣ, гурӯҳбандӣ, равишҳои системавӣ) ва усулҳои махсус асос ёфтааст.

Методологияи таҳқиқот ба равишҳои маҷмуавӣ ва системавӣ ҳангоми омӯзиши нишондиҳандаҳои таъмини амнияти молиявӣ дар умум, инчунин, дар ҷудосозии он ба унсурҳои алоҳида, аз қабели амнияти андозӣ-буҷетӣ ва пулию қарзӣ асос мегирад.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаи илмӣ ва методологияи таҳқиқот ҷанбаҳои гуногуни равишҳои системавӣ ва институтсионалии марбут ба проблемаи илмӣ зикршударо дар бар мегирад. Ҳангоми иҷрои рисолаи илмӣ – таҳқиқотӣ маълумотҳои расмӣ Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушоҳидаҳои муаллиф, адабиётҳои махсуси илмӣ, меъёрӣ ва таҳлилий ба ҳалли масъалаҳои коркардшуда, инчунин маводи нашрияҳои даврӣ ва захираҳои иттилоотии шабакаи Интернет истифода карда шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар кафедраи идоракунии давлатӣ ва маҳаллии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқорӣ Тоҷикистон иҷро шудааст.

Пойгоҳи иттилоотӣ таҷрибавӣ таҳқиқотро маълумотҳои воқеие ташкил доданд, ки дар сарчашмаҳои зерин дарҷ гардидаанд: Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Стратегияи миллии фарогирии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2026 ва Стратегияи сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаҳои нав оид ба коркарди равишҳои концептуалии таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва мукамалгардонии механизми ташкилӣ-иқтисодии паст намудани таҳдидҳои амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ ба даст оварда шудааст, ки имкон медиҳад, суботи молиявӣ дар мамлакат таъмин карда шуда, устувории низоми он таъмин карда шавад.

Баъзе натиҷаҳои назарраси назариявӣ ва методӣ таҳқиқот, ки дорои навгонии илмӣ мебошанд, чунинанд:

– асосҳои назариявӣ ва методӣ таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ муқаррар карда шудааст, хусусиятҳои хоси ҷаҳонишавии молиявӣ ошкор карда шуда, аз тарафи муаллиф таърифи

нави амнияти молиявӣ пешкаш карда шуда, самтҳои асосии он ошкор ва вазифаҳои мушаххас карда шудаанд. Собит карда шудааст, ки бисёр унсурҳои ҷаҳонишавии молиявӣ дар натиҷаи рушди ҳуди бахши молия дар сатҳи миллӣ пайдо шудаанд, ки ба афзоиши сармояи озоди пулӣ ва ҳаракати он дар байни кишварҳо алоқаманданд.

- дар асоси таҳқиқи таҷрибаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ оқибатҳои мусбат ва таҳдидҳои ҷаҳонишавӣ ба низомҳои молиявии иқтисодиётҳои миллӣ мушаххас карда шуда, хусусияти муқовимати кишварҳо ба он бо дарназардошти мутобиқгардонии бахши молия ба ин раванд, истифодаи имкониятҳои байналмилалӣ ва фаъолияти хочагидорӣ пешниҳод карда шудаанд, роҳҳои татбиқи механизмҳои пешрафтаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст.

- арзёбии вазъи муосир ва тамоюли устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти таҳлили қимматҳои воқеӣ ва ҳаду ҳудуди нишондиҳандаҳои тавсифкунандаи ҳолати амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шуда, омилҳои дохилӣ ва берунӣ таҳдидкунанда ба дараҷаи амнияти молиявии кишвар ошкор карда шуда, нишондиҳандаҳои низомии молиявии кишварро аз рӯи қиммати воқеӣ ва ҳаду ҳудуди он гурӯҳбандӣ карда шудаанд. Зарурати коркарди механизми муассири таъмини амнияти молиявии кишвар, ки барои воридшавии мамлакат ба низомии молиявии ҷаҳонӣ мусоидат менамояд асоснок карда шудааст.

- асосҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон мушаххас карда шуда, вазифаҳои ниҳодҳои таъмини амнияти молиявӣ муқаррар, роҳҳои самаранокгардонии сохтори институтсионалии амнияти молиявӣ тариқи мукамалгардонии қонунгузори соҳа, баланд бардоштани маҳсулнокии фаъолияти субъектони ин низом, рушди ҳамкориҳои мақомоти танзимкунандаи соҳа пешниҳод карда шудааст, мушкилоти қонунгузорӣ дар самти таъмини амнияти молиявӣ (парокандагии меъёрҳои ҳуқуқии ҷойдошта, ҷой доштани муҳолифатҳо дар қонунгузорӣ, мавҷуд набудани қонуни алоҳида дар самти таъмини амнияти молиявӣ, рушди нокифояи механизми танзими амнияти молиявӣ, ҳамоҳангии нокифояи устувории молиявӣ байни мақомоти танзимкунанда ва муассисаҳои молиявӣ ва ғ.) ошкор карда шудаанд.

- самтҳои стратегии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ пешниҳод карда шуда, (бунёди шароит барои баланд бардоштани сифати идоракунии молиявии мақомотҳо ва идораҳои бахши молияи мамлакат; рушди низомии назорати давлатӣ ва маҳаллии молиявӣ; бунёди низомии самараноки танзими асёр ва назорати асёр; мукамалгардонии низомии аудити давлатӣ дар бахши молия ва буҷет; таъмини фаъолияти самаранокии низомии андоз; идоракунии самараноки қарзи хориҷии Ҷумҳурии

Тоҷикистон; рақамикунонии низоми идоракунии молияи давлатӣ; таъмини самаранокии ҳамкориҳои байналмилалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баҳши молия; коркард ва татбиқи механизми танзими муносибатҳои байнибучавӣ), таҳкими амнияти молиявӣ як раванди дарозмуҳлат арзёбӣ гардидааст, зарур шуморида шудааст, ки ҷустуҷӯи роҳҳои дастёбӣ ба он дар ячейкаҳои аввалини таъмини амнияти молиявӣ оғоз карда шавад.

– механизми ташкилӣ-иқтисодии паст намудани таҳдидҳои амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ коркард карда шудааст, ки низоми доимоамалкунандаи ошкорсозӣ, арзёбӣ ва идоракунии таҳдидҳои молиявиро инъикос намуда, устувории низоми молиявиро кафолат медиҳад;

– тавсияҳои илмию амалӣ оид ба мукамалсозии механизми назорати давлатии молиявӣ дар самти таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудаанд. Исбот карда шудааст, ки татбиқи механизми пешниҳодшуда ба беҳтар шудани вазъи молиявии давлат, нигоҳдории нишондиҳандаҳои он дар минтақаи субот равона гардидааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

– асосҳои назариявӣ ва методии таҳқиқи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ муқаррар карда шуда аз тарафи муаллиф таърифи нави амнияти молиявӣ пешкаш карда шудааст.

– дар асоси таҳқиқи таҷрибаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ оқибатҳои мусбат ва таҳдидҳои ҷаҳонишавӣ ба низомҳои молиявии иқтисодии миллии мушаххас карда шудааст.

– арзёбии вазъи муосир ва тамоюли устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шудааст.

– асосҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон мушаххас карда шуда, роҳҳои самаранокгардонии сохтори институтсионалии амнияти молиявӣ пешниҳод карда шудааст.

– самтҳои стратегии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ пешниҳод карда шудааст.

– механизми ташкилӣ-иқтисодии паст намудани таъсири таҳдидҳо ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ коркард карда шудааст;

– тавсияҳои илмию амалӣ оид ба мукамалсозии механизми назорати давлатии молиявӣ дар самти таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқотро имконияти истифодаи натиҷаҳои бадастомада аз тарафи мақомоти давлатӣ дар таҳияи барномаҳои иҷтимоию иқтисодии рушди таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ҷалби қарзи хориҷӣ, Бонки миллии Тоҷикистон

хангоми баҳодихии фаъолияти муассисаҳои қарзӣ, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон хангоми таҳияи стратегияҳои таъмини амнияти молиявии мамлакат, такмили заминавию институтсионалии фаъолияти муассисаҳои молиявӣ ташкил медиҳад. Ҳамзамон, имконияти истифодабарии натиҷаҳои бадастомада дар шакли маводҳои лексиявӣ вучуд дорад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро пеш аз ҳама истифодаи дурусти концепсияҳои илмӣ ташхиси иқтисодии нишондиҳандаҳои ҳудудии амнияти молиявӣ, таъя намудан ба сарчашмаҳои назариявӣ ва амалии маълумот оид ба объект ва мавзӯи таҳқиқот, истифодаи иттилоот дар бораи таъсири ҷаҳонишавӣ ба устувории молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ мекунад. Ҳамаи ин ба унвонҷӯ иқоният дод, ки таҳлили бисёрҷонибаи концепсияҳои ҷойдоштаи илмиро оид ба устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ ба роҳ монад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Навгонӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D051000 – Идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ (6D051003- Амнияти иқтисодӣ) мувофиқат мекунад:

Дар банди 1. Назарияи амнияти иқтисодӣ (категория, методология, усулҳо, механизмҳо ва абзорҳо).

Дар банди 3. Типологияи амнияти иқтисодӣ; муҳимтарин аломатҳои тасниф (соҳавӣ, функционалӣ, ниҳодӣ, минтақавӣ) ва абзорҳои танзими он.

Дар банди 5. Арзишҳои ҳадди ниҳоии амнияти иқтисодӣ ва усулҳои муайян кардани онҳо.

Дар банди 7. Таснифи таҳдидҳо ба амнияти иқтисодӣ дар соҳаҳои иқтисодиёт (истеҳсолӣ, иҷтимоӣ, молиявӣ, тичорати берунӣ, ҳарбӣ-саноатӣ ва ғайра).

Дар банди 12. Механизмҳои пайдоиши ҳолатҳои бухронӣ, ки сатҳи амнияти иқтисодиро коҳиш медиҳад ва тадбирҳои пешгирии онҳо.

Дар банди 15. Механизмҳои ҳифзи манфиатҳои миллӣ дар соҳаи иқтисодиёт ва баланд бардоштани “захираи устуворӣ”-и нишондиҳандаҳои аввалияи (пороговых) амнияти иқтисодӣ.

Дар банди 19. Манфиатҳои миллии мамлакат дар соҳаи иқтисодиёт ва баррасии онҳо хангоми ташаққули сиёсати иқтисодии давлат ва таҳияи дурнамои рушди иҷтимоӣю иқтисодӣ.

Дар банди 23. Муаммоҳои ҳамгирии Тоҷикистон дар хоҷагии ҷаҳонӣ ва амнияти иқтисодии он.

Дар банди 26. Таҷрибаи хориҷии баланд бардоштани амнияти иқтисодӣ (методҳо, механизмҳо, абзорҳо ва мутобиқшавии онҳо дар шароити Тоҷикистон).

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот чунин аст:

Ҳамаи марҳилаҳои иҷрои нақшаи кори диссертатсионӣ, аз қабали таҳияи мавзӯ, асосноккунии мубрамияти он, муқаррарсозии мақсад ва вазифаҳои кор бо иштироки бевоситаи муаллиф ба роҳ монда шудааст. Муаллиф дар омӯзиши асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ, дар баҳодиҳии ҳолати кунунии суботи молиявӣ дар мамлакат, муайянсозии самтҳои асосии таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ саҳми худро гузоштааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Хулоса ва натиҷаҳои асосии таҳқиқоти рисола дар конгресси илмию амалии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва байнидонишгоҳӣ, инчунин семинарҳои илмии Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибқории Тоҷикистон ба тасвиб расидаанд.

Муқаррароти назариявӣ ва амалии диссертатсия дар раванди таълим ҳангоми таълими курсҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Амнияти иқтисодӣ», «Амнияти молиявӣ», «Пул қарз бонк» ва ғайра дар Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибқории Тоҷикистон истифода шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯи мавзӯи диссертатсия аз ҷониби муаллиф 8 мақолаи илмӣ, 4,09 ҷузъи ҷопӣ, аз ҷумла 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷоп расонидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия.

Диссертатсия аз муқаддима, се боби матни асосӣ, ки нух параграфро ташкил медиҳад, хулоса ва рӯйхати адабиётҳо иборат аст. Муҳтавои асосии кори диссертатсионӣ дар ҳаҷми 182 саҳифаи матни ҷопии компютерӣ иҷро гардида, 22 ҷадвал ва 9 расмро дар бар мегирад. Рӯйхати адабиёти истифодашуда аз 157 номгӯ иборат аст.

Дар боби якум “Асосҳои назариявии таъмини амнияти молиявии мамлакат дар шароити ҷаҳонишавӣ” ҷанбаҳои назариявии таҳқиқи ҷаҳонишавии молиявӣ дар шароити муосир мавриди баррасӣ қарор дода шуда, равишҳои методии арзёбии сатҳи амнияти молиявии мамлакат дар шароити ҷаҳонишавӣ таҳқиқ, ҳамчунин таҷрибаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва имконияти татбиқи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Дар замони муосири рушди муносибатҳои хоҷагидорӣ андоза ва доираи ҳаракати анбухҳои молиявии ҷаҳонӣ васеъ гардида, низомҳои миллии молияро бештар баҳамдигар вобаста намуд, ки он аз байналмилалишавии ҳаёти хоҷагидорӣ институтҳои молиявӣ оғоз гардида, то ҷаҳонишавии молиявӣ омада расидааст. Раванди ҷаҳонишавӣ дар бахши молия ба сохтори бозорҳои молиявӣ, самти ҳаракати байналмилалии сармоя, сохтори қарзҳо ва асбобҳои таъсир

расонида, масъалаҳои алоҳидаро дар таъмини амнияти молиявӣ пеш овардааст.

Аз ин лиҳоз, дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ ва вобаста гардидани давлатҳо аз ҳамдигар, масъалаи таъмини амнияти молиявии кишварҳо дар чунин сатҳе зарур мегардад, ки имконияти ҳалли мушкилоти бахшҳои гуногуни иқтисодиётро таъмин намуда, комилан аз нав бунёд намудани низоми молияи мамлакатро мусоидат менамояд.

Дар диссертатсия ҷаҳонишавии молиявӣ ҳамчун яке аз унсурҳои ҷаҳонишавии иқтисодӣ баррасӣ карда шуда, ҳамчун раванди ҳамгирии бозорҳои молиявии миллӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ арзёбӣ карда шудааст. Аз тарафи муаллиф равишҳо ба тафсири мафҳуми «ҷаҳонишавии молиявӣ» шарҳ дода шуда, назарияи анъанавии неоклассикии ҷаҳонишавии молиявӣ, таъсири афзоишдаи ҳаракати сармоя ба рушди иқтисодӣ тавзеҳ дода шудааст. Собит карда шудааст, ки ҷаҳонишавии молиявӣ боиси аз сарҳадҳои миллӣ берун рафтани бахши бузурги сармоя, ташаккули бозори ҷаҳонии молиявӣ гардида, боиси тағйир ёфтани вазифаҳои пул дар иқтисоди ҷаҳонӣ гардидааст.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ аз тарафи муаллиф, таърифи ҷаҳонишавии молиявӣ ҳамчун раванди объективии баҳамназдикшавӣ ва марҳилаи ниҳоии байналмилалишавии низомҳои миллии молиявӣ баррасӣ гардидааст, ки дар натиҷаи вусъатёбии ҳамгирии молиявӣ, озодкунии ҳаракати сармоя, афзоиши амалиётҳои байнисарҳадии пулиро қарзӣ ба вучуд омада, маҷмуи муносибатҳои хоҷагидориро дар самти банақшагирӣ, чамъоварӣ, истифодабарӣ ва идоракунии молияи ҷаҳонӣ, дар асоси қорӣ намудани стандартҳои ягонаи байналмилалӣ дар тамоми қурраи ҷаҳон ифода менамояд.

Дар диссертатсия ҷаҳонишавии молиявӣ чузъи ҷудонашавандаи ҷаҳонишавии иқтисодӣ баррасӣ карда шуда, хусусиятҳои он тавзеҳ, вазифаи асосии низоми молияи ҷаҳонӣ шарҳ, ҳамчунин далелҳои мусбат ва манфии равандҳои ҷаҳонишавии молиявӣ гуруҳбандӣ карда шудааст.

Қайд карда мешавад, ки кишварҳо бояд ба равандҳои ҷаҳонишавии молиявӣ воқуниши кофӣ дошта бошанд, то ба шароити нав мутобиқ шаванд ва аз имкониятҳои байналмилаликунонии иқтисодиёти ҷаҳонӣ истифода баранд. Собит карда шудааст, ки ҳар қадар бахши молиявии кишвар рушд кунад, ҳамон қадар фоидаи вуруди сармоя барои рушди иқтисодӣ бештар мешавад ва осебпазирии кишвар дар баробари бӯҳронҳои мустақим ва бавосита камтар мешавад.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ таъсири омилҳои миқдорӣ ва сифатӣ ба ҷаҳонишавии бозорҳои молиявӣ ошкор карда шуда, вобастагии мутақобилаи низомҳои молиявии мамлакатҳо аз ҳамдигар тавзеҳ дода шудааст. Аз тарафи муаллиф вобастагии сатҳи таъмини амнияти иқтисодӣ аз сатҳи мустақилияти молиявии мамлакат, сиёсати дохилию берунии молиявӣ қарзӣ, фазои мусоиди сиёсӣ ва таъминнокии фаъолияти бахши молиявӣ аз рӯи ҳуҷҷатҳои қонунгузорӣ ва меъёрӣ

ошкор карда шудааст. Зернизомҳои амнияти молиявии мамлакат аз кабили амнияти бучавӣ, андозӣ, қарзӣ, низоми бонкӣ, асбӯрӣ, пулию қарзӣ, сармоягузорӣ, молиявию суғуртавӣ ва амнияти бозори қоғазҳои қимматнок тавзеҳ дода шудааст.

Расми 1. - Зернизомҳои амнияти молиявии мамлакат.

Сарчашма: Изварина Н.Ю. Обеспечение финансовой безопасности государства условиях экономического кризиса [Текст] / Н.Ю. Изварина, К.В. Климина А.И. Ганжа // Journal of Economy and Business. 2021. - vol. 6-1 (76).- С.111.

Ба андешаи муаллиф таъмини амнияти молиявӣ ҳадафи стратегии рушди низоми молиявӣ буда, маҷмӯи тадбирҳои умумӣ, усулҳо ва воситаҳои баҳамалоқаманди иқтисодӣ, ташкилӣ ва танзимкуниро дар самти ҳимояи манфиатҳои миллӣ, ҳифзи низоми молияи мамлакат аз таъсирҳои таҳдидҳои дохилӣ ва берунӣ, хавфҳои воқеӣ ва иқтидорӣ, ки эҳтимоли расонидани зарари калони иқтисодиро дорад, фаро гирифта, шароити мусоидро барои таъмини кифоятии захираҳои моддӣ барои қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти иқтисодиёти миллӣ, беҳтарсозии дараҷаи мустақилияти иқтисодӣ, баланд бардоштани ҳолибияти сармоягузорӣ, гузариш ба рушди устувор ва мутавозин дар асоси таъсиси низоми самараноки мониторинг, назорат ва танзими захираҳои молиявӣ муҳайё месозад.

Дар диссертатсия нишондиҳандаҳо ва арзишҳои ҳадди ақали ифодакунандаи амнияти молиявӣ ошкор карда шуда, таҳдидҳо ба амнияти молиявӣ гурӯҳбандӣ ва чораҳо барои қоҳиш додани онҳо дақиқ карда шудаанд. Вазифаи нишондиҳандаҳои амнияти молиявӣ дар самти пешгӯии ҳодисаҳо, таҳлили вазъият ва пешгирии эҳтимолии бӯҳронҳои молиявӣ, устуворгардонии амнияти бахши молиявии объектҳои алоҳида дақиқ карда шудаанд.

Дар диссертатсия хулосабарорӣ карда шудааст, ки таъмини амнияти молиявии давлат самти муҳимтарини ба эътидол овардани равандҳои иқтисодӣ ба шумор меравад. Барои мукамал намудани низоми

молиявии мамлакат ташкили низоми нави нишондиҳандаҳои амнияти молиявии давлат, ки фарогири ҳам нишондиҳандаҳои макроиктисодӣ ва ҳам микроиктисодианд, зарур шуморида мешавад. Ин имкон медиҳад, ки роҳҳои афзалиятноки пешгирии хавфҳои молиявӣ бо назардошти таъсири таҳдидҳои дохилӣ ва берунӣ зуд ва боэътимод муайян карда шаванд.

Дар диссертатсия равишҳои шохисӣ ва интегралӣ гузаронидани мониторинги амнияти молиявӣ шарҳ дода шудааст ва принципҳои асосии ташкили мониторинги амнияти молиявӣ муқаррар карда шудаанд.

Дар асоси таҳқиқи таҷрибаи хориҷии таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ хулосабарорӣ карда шудааст, ки шурӯъ аз бухрони молиявии ҷаҳонӣ, низоми молиявии давлатҳои ҷаҳон ба таҳдидҳои нав рӯбарӯ гардиданд, ки зарурати гузаронидани ислоҳоти куллиро дар самти устуворгардонии амнияти молиявӣ тақозо менамояд.

Дар хориҷи кишвар таъмини амнияти молиявӣ дар асоси татбиқи сиёсате ба роҳ монда мешавад, ки ба устувории сатҳи нархҳо, таъмини сатҳи баланди шуғл, таъмини мувозинати дохилӣ ва берунӣ ва нигоҳдории сатҳи баланди рушди иқтисодӣ равона карда шудааст.

Муаллиф татбиқи чунин ҷанбаҳои таҷрибаи хориҷиро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим арзёбӣ менамояд: таъмини фаъолияти устувори муассисаҳои молиявии мамлакат, ҳамоҳангсозии фаъолияти муассисаҳои молиявӣ ва мақомоти идоракунандаи соҳа дар самти мубодилаи озода иттилоот, таъмини даҳолати барвақти давлат дар танзими фаъолияти бонкҳои хатарзо, ҷорӣ намудани талаботҳои саҳт оид ба ҷалби депозитҳо ва истифодаи он ҳамчун паноҳгоҳи ниҳой, таъмини коэффисиенти воқеии кифоятии сармоя аз рӯи стандартҳои Базел 2, пешгирии пешазмуҳлат гирифтани пул аз суратҳисобҳо, баланд бардоштани рақобатпазирии низоми молиявии мамлакат.

Қайд мегардад, ки таъмини амнияти молиявии мамлакат дар шароити фаъолияти молиявии ноустувори имрӯза, нигоҳ доштани низоми молиявии беҳатар, рақобатпазири устуворро бо мақсади пешгирии ҳолатҳои эҳтимолии бухронӣ тақозо менамояд.

Дар боби дуюм “Арзёбии вазъи муосир ва тамоюли устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ” асосҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ карда шуда, вазъи муосир ва қимматҳои ҳудудии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин таъсири бесуботии молиявии ҷаҳонӣ ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ карда шудааст.

Дар диссертатсия низоми таъмини амнияти молиявӣ ҳамчун унсурҳои муҳимми амнияти иқтисодии мамлакат барасӣ карда шудааст, ки маҷмӯи сохторҳои мувофиқ ва раванди муайяни қабул ва татбиқи қарорҳоро оид ба нигоҳдории устувории молиявӣ танзим менамояд. Ба ақидаи муаллиф низоми самараноки таъмини амнияти молиявӣ дар расмиёти худ бояд

сохтори иерархии мутавозинро дарбар гирад, ки сохторҳои гуногуни танзимкунандаи бахши молияро муттаҳид намуда, устувории молиявии мамлакатро кафолат медиҳад.

Дар таҳқиқоти илмӣ асосҳои институтсионалии танзими таъмини амнияти молиявӣ дар сатҳи миллӣ, соҳавӣ ва корхонаҳо мушаххас карда шудааст. Гарчанде, ки қонунгузорӣ дар бахши таъмини амнияти миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар умум хеле мукамал гардидааст, вале дар қисмати таъмини амнияти молиявӣ баъзе мушкилиҳо низ ҷой доранд.

Барои мукамал гардонидани фаъолияти институтҳои таъмини амнияти молиявии мамлакат, зарур аст, ки чораҳо дар самти марказонидани равандҳои қабули қарорҳои давлатӣ дар самти таъмини амнияти молиявӣ, ворид намудани масъалаҳои таъмини амнияти молиявӣ дар меъёрҳои ҳуқуқии танзимкунандаи соҳа ба роҳ монда шавад.

Дар диссертатсия вазифаҳои институтҳои таъмини амнияти молиявӣ дақиқ карда шудаанд. Ҳамзамон муаллиф зарур мешуморад, ки дар қонунгузориҳои амалкунанда ва санадҳои меъёрию ҳуқуқии ҷойдоштаи мамлакат мафҳумҳои концептуалии амнияти молиявӣ муқаррар карда шуда, тамоюлҳои принципалии таъмини амнияти молиявии мамлакат ба инобат гирифта шавад.

Дар таҳқиқот дар асоси арзёбии низоми нишондиҳандаҳои амнияти молиявӣ ва мувофиқаташон ба «қимматҳои ҳадди ҳудудӣ» ҳолати таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст.

Таҳлили сатҳи индекси нархҳои истеъмолий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки сатҳи таваррум дар соли 2020 (8,6%) нисбати соли 2014 2,5% баланд аст. Ин нишондиҳанда барои молҳои озуқаворӣ дар соли 2020 то 12,5% расидааст. Гарчанде, ки сатҳи таваррум нисбат ба ҳадду ҳудуди қобили қабули он дар давоми солҳои 2014-2017 аз 0,1 то 1,3% зиёд бошад, ин нишондиҳанда дар солҳои охир баландтар гардида дар соли 2020 аз ҳадди қобили қабул 2,6% зиёд гардидааст. Фарқияти сатҳи таваррум нисбат ба молҳои озуқаворӣ аз қиммати ҳадду ҳудудӣ (ҚХХ) 6,5%-ро ташкил менамояд (ҷадвали 1.).

Ҷадвали 1. - Муқоисаи сатҳи воқеии таваррум нисбат ба қимматҳои ҳадди ҳудудии он бо фоизҳо, нисбат ба соли гузашта

Номгуи молҳо	2014	2016	2018	2020	2021
Маҷмӯи нархҳои истеъмолий	106,1	105,9	103,8	108,6	109,0
Молҳои озуқа (бе машрубот)	107,6	104,2	102,4	112,5	110,6
Молҳои ғайриозуқаворӣ	103,8	108,2	105,9	105,0	107,8
Хизматрасонии пулакӣ	104,3	104,9	105,9	104,7	106,7
ҚХХ барои таваррум, %	6	6	6	6	6
Фарқият аз ҚХХ	0,1	-0,1	-2,2	2,6	3

Сарчашма: Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон //Маҷмӯаи оморӣ. –Душанбе, АОНПҶТ, 2022. - С. 145.

Қайд карда мешавад, ки агар аз як тараф сатҳи таваррум ба омилҳои дохилӣ алоқаманд бошад аз тарафи дигар солҳои охир ба амнияти молиявии

мамлакат то андозае таварруми воридотӣ таъсиррасон аст. Таҳлил нишон дод, ки дар соли 2022 сатҳи таваррум дар ҷаҳон 8,3%-ро ташкил дод, ки аз сатҳи қиммати ҳадди ҳудудии он 2,3% баланд аст. Ин нишондиҳанда барои шарикони воридотии Ҷумҳурии Тоҷикистон - Ҷумҳурии Халқии Чин 2%, Туркия 19,6% ва Ҷумҳурии Ўзбекистон 10,8% баробар буд. Чунин ҳолат ба дараҷаи назаррас эҳтимоли воридоти таваррумро ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд гардонида ба амнияти молиявии он то андозае таҳдид эҷод менамояд.

Таҳлил нишон дод, ки дар давоми солҳои 2015-2017 тавозуни буҷети Ҷумҳурии Тоҷикистон мусбӣ буда, қисми даромади он аз қисми хароҷоташ зиёд аст. Аммо шурӯъ аз соли 2018 то 2020 касри буҷети Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти афзоёнда дошта он дар соли 2020 ба 337,2 млн. сомонӣ расидааст, ки ба 0,41% ММД-и кишвар баробар аст. Ин нишондиҳанда нисбати қиммати ҳадди ҳудудии он 4,59% кам аст ва дар минтақаи субот қарор дорад (ҷадв. 2).

Ҷадвали 2. - Касри буҷети Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД

Нишондиҳандаҳо	2015	2017	2018	2019	2020	2021
ММД, млн. сомонӣ	50977,8	64434,3	71059,2	79109,8	83958,3	98910,7
Зиёдатӣ; каср (-), млн. сомонӣ	1237,0	110,9	-308,7	-261,9	-337,2	711,1
Касри буҷет нисбати ММД, %			-0,43	-0,33	-0,40	-
Қиммати ҳадди ҳудудӣ (ҚХХ)	5	5	5	5	5	5
Фарқият аз ҚХХ			4,57	4,67	4,6	-

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон //Маҷмуаи омори. –Душанбе, АОНПҶТ, 2022. - С.212, 390.

Таҳлил нишон дод, ки андозаи қарзи берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2020 3243,7 млн. доллари ИМА-ро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2016 42,63% зиёд аст. Гарчанде, ки андозаи қарзи хориҷӣ нисбати қиммати ҳудудии он дар давоми солҳои 2016-2017 аз қиммати ҳудудӣ 7,3% то 4% камтар буд, дар соли 2020 он якбора афзоиш ёфта 40,6%-и ММД-и кишварро ташкил дод, ки нисбат ба қиммати ҳадди ҳудудии он 0,6% зиёд аст. Қиммати воқеии қарзи хориҷӣ ба қиммати ҳадди ниҳой он наздик гардида, тамоюли афзоишбӣ дорад. Идомаёбии чунин тамоюл метавонад дар солҳои оянда барои таъмини амнияти молиявии кишвар монеаҳои муайянеро пеш орад (ҷадв. 3).

Ҷадвали 3. - Нишондиҳандаи тағйирёбии андозаи қарзи хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2016
Қарзи хориҷӣ (млн. долл. ИМА)	2274,1	2879,0	2924,2	2925,3	3243,7	3,256	143,178
Қарзи хориҷӣ нисбат ба ММД (%)	32,7	40,3	38,9	36,0	40,6	38,2	124,159
Қиммати ҳадди ҳудудӣ	40	40	40	40	40	40	-
Фарқият аз ҚХХ	-7,3	0,3	-1,1	-4	+0,6	-1,8	-

Сарчашма: Отчёт о состоянии государственного долга за 2016-2021 гг. [Манбаи электронӣ]. – Ҳолати дастрасӣ: <http://minfin.tj/index.php?do=static&page=gosdolg#sdolg..> кушода. Санаи мурочиат 12.01.2023..

Нишондиҳандаҳои васеи ҳаҷми пул, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 28400,12 млн. сомониро ташкил менамояд, ки нисбат ба соли 2015 163,21% зиёд аст. Дараҷаи баланди афзоиши ҳаҷми пул нисбати солҳои пешина дар солҳои 2016 ва 2019 ба мушоҳида мерасад, ки нисбат ба қиммати ҳадди ҳудудии он 21,15% дар соли 2016 ва 19,57% дар соли 2019 зиёд аст (ҷадв. 4).

Ҷадвали 4. - Динамикаи тағйирёбии ҳаҷми пул дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дараҷаи таъсиррасонии он ба амнияти молиявии кишвар.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2014
Нишондиҳандаҳои васеи ҳаҷми пул, млн. сомонӣ	10790	14788	18018	18949	26050	26139,9 0	28 400,12	263,21
Ҳаҷми пули миллий, млн. сомонӣ	6 721	10025	14093	15172	22155	21884,0 9	24039,4 3	357,68
Афзоиши ҳаҷми пул нисбати солҳои пешина, %.	18,69	37,05	21,84	5,17	37,47	0,35	9,85	-
ҚХХ: сатҳи таваррум +10%	15,8	15,9	17,3	13,8	17,9	18,6	19	-
Фарқият аз ҚХХ	2,89	21,15	4,54	-8,63	19,57	-18,25	-9,15	-

Сарчашма: Бюллетени омили бонкӣ солҳои 2014-2021. Бонки миллии Тоҷикистон. – 98 с.

Дар диссертатсия дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ нишондиҳандаи муҳими арзёбикунандаи иқтидори молиявии кишвар баррасӣ карда шудааст. Дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 22414,74 млн. сомониро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2015 20,25% зиёд аст. Ҳиссаи маҷмӯи дороиҳои низоми бонкӣ нисбати ММД дар соли 2021 22,66%-и ММД-и кишварро ташкил дод, ки он нисбат ба қиммати ҳадди ҳудудии он аз 57,84 то 77,94% кам аст. Ин нишондиҳанда дар соли 2015 ба 38,51%-и ММД-и мамлакат баробар буд (ҷадвали 5.).

Ҷадвали 5. - Динамикаи тағйирёбии дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ ва сандуқи қарзии муассисаҳои молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

	2015	2017	2019	2020	2021	2021/ 2015
Дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ, млн. сомонӣ	18639	20932	21976	22643,43	22 414,74	120,25
Нисбати ММД, %.	38,51	34,28	28,41	27,43	22,66	58,84
ҚХХ	80;100	80;100	80;100	80;100	80;100	-
Фарқият	61,49; 61,49	45,72; 65,72	51,59; 71,59	52,57; 72,57	57,84; 77,84	
Сандуқи қарзӣ, ҳаз. сомонӣ	10955,296	8307,258	9447,978	10882,524	11649,80	106,33
Нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ, %.	58,78	39,69	42,99	48,06	51,97	-
ҚХХ	45	45	45	45	45	-
Фарқият	13,78	-5,31	-2,01	3,06	6,97	-

Сарчашма: Бюллетени омили бонкӣ солҳои 2014-2021. Бонки миллии Тоҷикистон. – 98 с.

Таҳқиқи динамикаи тағйирёбии ҳаҷми сандуқи қарзӣ нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ нишон медиҳанд, ки дар соли 2021 ҳаҷми сандуқи қарзии муассисаҳои молиявӣ 11649,80 ҳазор сомониро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2015 6,33% зиёд мебошад. Ҳиссаи сандуқи қарзӣ нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ дар 7 соли охир тамоюли пастравӣ дорад. Зеро агар ин нишондиҳанда дар соли 2015 58,78%-и дороиҳои ташкилотҳои қарзиро ташкил меод дар соли 2021 то 51,97% кам гардидааст. Аммо новобаста аз тамоюли пастравӣ нишондиҳандаи ҳиссаи сандуқи қарзӣ нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ ягона нишондиҳандае мебошад, ки дар аксари солҳои давраи таҳлилшаванда аз қиммати ҳадди ҳудудии он зиёд аст. Дар соли 2015 ин нишондиҳанда нисбати меъёри қиммати ҳадди ҳудудии он 13,78% ва дар соли 2021 6,97% зиёд аст.

Сатҳи монетизатсияи иқтисодиёти Тоҷикистон дар давоми солҳои 2015-2021 аз 22,29% то 25,54%-ро ташкил медиҳад. Қиммати ҳадди ҳудудии ин нишондиҳанда барои давлатҳои рӯбаинкишоф 20-30% муқаррар гардидааст, ки фарқияти таносубияти он дар соли 2021 5,54% нисбати қиммати 20 ва -5,543%-ро нисбати қиммати 30 ташкил медиҳад.

Ҷадвали 6. - Сатҳи монетизатсияи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

	2015	2017	2019	2020	2021
Сатҳи монетизатсияи иқтисодиёт	22,29	29,49	29,7	26,23	25,54
Қиммати ҳадди ҳудудӣ	20-30%	20-30%	20-30%	20-30%	20-30%
Фарқият аз қиммати ҳадди ҳудудӣ	2,29; -7,71	9,49; -0,51	9,7; -0,3	6,23; -4,77	5,54; -5,54

Сарчашма: Бюллетени омили бонкӣ солҳои 2014-2022. Бонки миллии Тоҷикистон. – 98 с.

Яке аз мушкилоти дигаре, ки ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдид менамояд ин долларкунонии бахши молия ба шумор меравад. Долларкунонӣ одатан хоси давлатҳои пойбанди воридот буда, истифодаи асъори хориҷиро ҳамчун воситаи ченак, мубодила, нигоҳдории арзиш ифода менамояд (ниг. Ҷадвали 7).

Ҷадвали 7. - Сатҳи долларизатсияи пасандозҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо%).

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Долларизатсияи депозитҳо	63.2	57.1	52.7	53.3	52.0	50.4
Долларизатсияи қарзҳо	61,63	58,90	55,23	49,35	41,90	33,13

Сарчашма: IMF Country Report No. 22/53 REPUBLIC OF TAJIKISTAN. February 2022. Washington, D.C - P.33 (100p.)

Чӣ тавре, ки аз ҷадвали 6 бармеояд дар соли 2021 50%-и пасандозҳо дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба доллари ИМА рост меояд.

Гарчанде, ки ин нишондиҳанда нисбати соли 2016 паст гардида бошад ҳам ҳоло дар муқоиса ба давлатҳои ИДМ ва хориҷи дур баланд аст.

Дар таҳқиқоти илмӣ барои паст намудани таъсири манфии долларикунони иқтисодиёт ба низоми молияи кишвар қабули тадбирҳо дар самти ғайридолларикунони иқтисодиёт, тариқи маҳдудгузори хавфҳои ликвиднокӣ, назорати хавфҳои қарзӣ, баланд бардоштани қолибияти пули миллӣ муҳим арзёбӣ мегардад,

Дар асоси арзёбии қимматҳои ҳадди ҳудудии амнияти молиявӣ дар диссертатсия нишондиҳандаҳои амнияти молиявии кишвар ба 2 гурӯҳ ҷудо карда шудаанд:

1) Нишондиҳандаҳое, ки бузургии воқеии онҳо аз қиммати ҳадди ҳудудии муқарраршуда паст аст ва ба амнияти молиявии кишвар таҳдид наменамоянд (қасри буҷети Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД, ҳиссаи маҷмӯи дороиҳои низоми бонки нисбати ММД, сатҳи монетизатсияи иқтисодиёти кишвар).

2) Нишондиҳандаҳое, ки бузургии онҳо нисбати қиммати ҳадди ҳудудии онҳо баланд аст ва зарурати таҳияи тадбирҳои зуруриро барои дар минтақаи субот нигоҳ доштани онҳо тақозо менамояд (сатҳи таваррум махсусан ба молҳои озуқаворӣ, ҳиссаи қарзи берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД, афзоиши ҳаҷми пул нисбати солҳои пешина, ҳиссаи сандуқи қарзӣ нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ).

Дар қори илмӣ хулосабарорӣ карда шудааст, ки имрӯз барои баланд бардоштани нақши молия дар рушди иқтисодии кишвар зарурати мукамалгардонии низоми молиявии кишвар пеш омадааст. Ҳамаи ин, зарурати эҷоди як механизми муассири таъмини амнияти молиявии кишварро дар шароите ба миён меорад, ки тариқи он мамлакат метавонад ба низоми ҷаҳонии молия бо шароитҳои беҳтар ва мусоидтар ҳамроҳ шавад.

Дар диссертатсия чунин самтҳои муҳимми таъмини амнияти молиявии мамлакат пешкаш карда шудаанд:

- коркарди низоми доимоамалкунандаи баҳогузори таҳдидҳои беруна ба амнияти молиявии кишвар;
- таҳияи методологияҳои муосири ояндабинӣ, ошкор намудан ва пешгирии омилҳои, ки ба амнияти молиявӣ таҳдидкунанда;
- ташкили низоми назорати самарабахш ба таъмини амнияти молиявии кишвар;
- кам намудани вобастагии бахши иқтисоди хориҷии кишвар аз содироти ашёи хом ва коркарди стратегияи нави иқтисодие, ки ҷаҳиши босуръат ва босифати иқтисодиётро кафолат медиҳад;
- пешгирии беқурбшавии асъори миллӣ, коркарди низомҳои самарабахши назорати фирори асъор, ҳудудгузори иштироқи сармояи хориҷӣ дар сохтори сармояи ширкатҳои ватанӣ;

– вусъат бахшидани раванди ҳамгирии иқтисодии кишвар ба низоми молиявии ҷаҳонӣ.

Дар диссертатсия арзёбии таъсири бесуботии молиявии эҳтимолии ҷаҳонӣ ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба роҳ монда шудааст. Қайд карда мешавад, ки раванди амалисозии сиёсати дарҳои боз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то андозае сабаби кушодашавии бозори молия гардида, дараҷаи тавъамии ҳолатҳои дар хочагии ҷаҳонӣ бавуқӯъояндаро зиёд намуд. Ҳолати бесуботӣ дар низоми молияи ҷаҳонӣ аз як тараф ба бӯҳрони COVID-19, аз тарафи дигар ба нооромии вазъи сиёсии ҷаҳон, авҷгирии сиёсати таҳримӣ, муҳорибаҳои сиёсӣ байни давлатҳои абаркудрат, зери шубҳа қарор гирифтани устувории низоми молияи ҷаҳонӣ асоснок карда шудааст.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки соли 2020 ҳаҷми истеҳсолоти ҷаҳонӣ 3,2% коҳиш ёфта, ба дараҷаи назаррас ба пастравии суръати рушди ММД Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир расонидааст. Пастравии назарраси ММД дар давлатҳои мутараққии саноатӣ (-4,6%), ки иқтисодии калони кушод доранд ва ба меъёри фоизи қарз дар сатҳи ҷаҳонӣ таъсир расонида метавонад, сабаби зиёдшавии вобастагии ҳолати давлатҳои давраи гузариш ва рӯбатараққӣ ба сиёсати макроиқтисодӣ ва молиявӣ пулии онҳо мегардад.

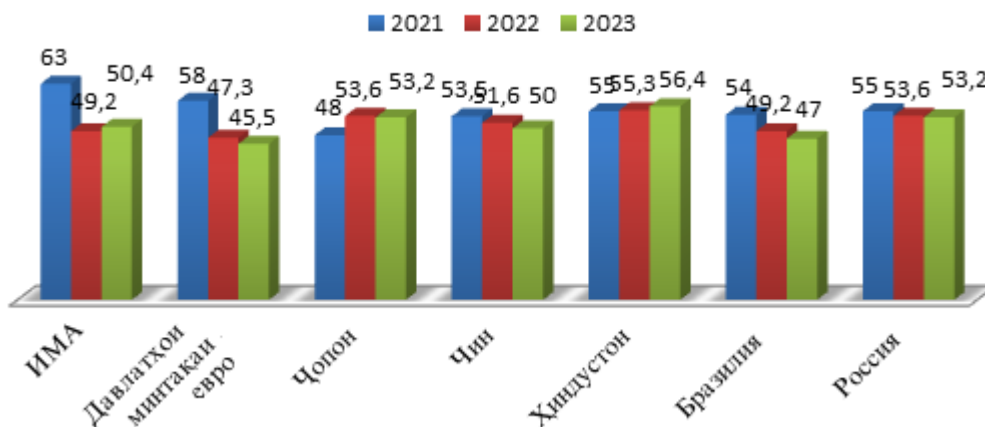
Ҷадвали 8. - Суръати рушди ММД-и ҷаҳонӣ дар солҳои 2018-2022.

	2018	2019	2020	2021	2022*
Ҷаҳон дар умум	3,2	2,8	-3,2	5,9	4,9
Давлатҳои мутараққии ҷаҳон	2,3	1,6	-4,6	5,4	4,0
Давлатҳои рӯбатараққӣ	4,6	3,8	-2,1	6,3	5,2
ИМА	3,0	2,2	-3,5	5,95	4,9
Минтақаи евро	1,9	1,3	-6,5	4,6	4,3
Чопон	0,6	0,0	-4,7	1,66	3,0
Чин	6,8	6,0	2,3	8,11	5,7
Ҳиндустон	6,5	4,0	-7,3	8,7	8,5
Россия	2,8	2,0	-3,0	4,75	3,1
Тоҷикистон	107,6	107,4	104,5	109,2	108,0

* -тибқи пешгӯӣ

Сарчашма: World Economic Outlook Update, The IMF, July 2022; Финансовая индустрия в условиях глобальной нестабильности: Россия и международная практика // Информационно-аналитическое обозрение. Ассоциация банков России. World GDP Growth Rate 1961-2023. [Манбаи электрон]. – Ҳолати дастрасӣ: [https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/gdp-growth-rate.](https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/gdp-growth-rate), кушода. Санаи муроҷиат: 12.01.2023.

Дар соли 2021 шохиси фаъолнокии иқтисодӣ хусусияти нобаробарии барқароркунии фаъолнокии иқтисодӣ дар давлатҳои алоҳидаро нишон дод, ки он низ то дараҷае ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон бе таъсир намонд (расми 2).

Расми 2. - Динамикаи тағйирёбии шохиси ғаёлнокии иқтисодӣ дар соли 2021 барои як қатор давлатҳои ҷаҳон.

Сарчашма: World Economic Outlook Update, The IMF, April 2023. Финансовая индустрия в условиях глобальной нестабильности: Россия и международная практика // Информационно-аналитическое обозрение. Ассоциация банков России. – 114 с.

Таҳлил нишон дод, ки бесуботиҳои молиявӣ сабаби қароргирии бозорҳои молиявӣ дар ҳалқаи таварруми афзоианда мегардад, ки сиёсатҳои пулию қарзии татбиқшаванда он вақт наметавонад, ки онро ба ихтоси худ гиранд.

Дар диссертатсия таъсири технологияи рақамӣ ба индустрияи молиявии ҷаҳонӣ арзёбӣ карда шуда, зарурати саривақт мутобиқгардонидани низоми молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба он асоснок карда шудааст. Собит карда шудааст, ки сохторҳои гибридии индустрияи молиявӣ сарҳадҳои ҷойдоштаро дар бозори молиявӣ пурра лағв намудаанд. Гузариш ба низоми молиявии рақамӣ дар оянда самти муҳими устуворгардонии амнияти молиявӣ арзёбӣ карда шудааст.

Дар диссертатсия тавсияҳои илмӣ оид ба истифодаи васеи зехни сунъӣ ҳанчун тамоюли нав дар низоми молияи мамлакат пешниҳод карда шудааст. Дар баробари ин дар диссертатсия вобаста ба рушди амалиётҳои ғайринақдӣ пардохтӣ зарурати дурнамои машҳургардии асъорҳои рақамӣ, криптоасъорҳо бо истифодаи технологияи блокчейн муқаррар карда шудааст. Ҳамзамон новобаста аз бартариятҳои криптоасъор эҳтимолияти эҷоди ҳолатҳои ногувор (анҷом додани амалиётҳои қаллобӣ ва ҳанногӣ, ташаккулёбии бахши соягии иқтисодӣ) ҳангоми истифодаи он дар таъмини амнияти молиявӣ ошкор карда шудааст.

Дар боби сеюм “**Самтҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ**” роҳҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ пешниҳод карда шуда, механизми ташкил-иқтисодии паст намудани таҳдидҳои амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ коркард ва зарурати

мукамалгардонии назорати давлатии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти таъмини амнияти молиявӣ асоснок карда шудааст.

Вобаста ба вазъи имрӯзаи рушди бахши молияи кишвар ва ҳассос гардидани он аз воқеаҳои дар хоҷагии ҷаҳонӣ бавуқӯёянда роҳҳои устуворгардонии амнияти молиявии мамлакатро пешниҳод карда шудаанд (ҷадвали 9):

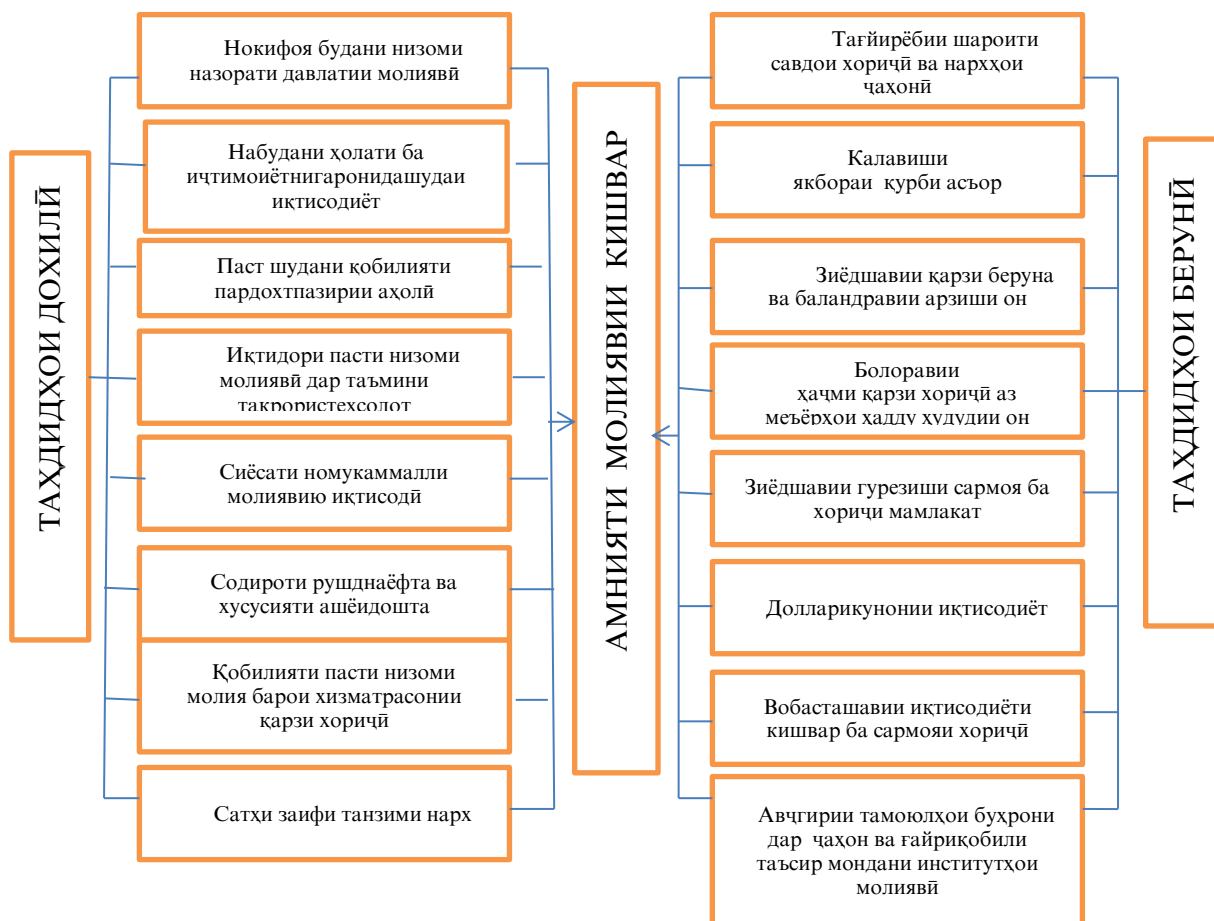
Ҷадвали 9. - Самтҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

		Самтҳо	Маҷмӯи чорабиниҳои татбиқшаванда
Зернизоми амнияти молиявии мамлакат	амнияти бучетино молиявӣ	Таъмини мутавозинии қисми даромад ва хароҷоти бучети давлатӣ ва рушди устувории он дар давраи дарозмӯҳлат	- баланд бардоштани эътимоднокии пешгӯиҳои иқтисодӣ ва банақшагирии бучети давлатӣ вобаста ба он; - таъмини тамомияти баҳисобгирии захираҳои молиявӣ; - банақшагирии маблағҳои бучетӣ дар асоси зарурати иҷрои бечунучарои ӯҳдадорҳои хароҷоти мавҷуда;
		Мукамалгардонии низоми аудити давлатӣ дар бахши молия ва бучет	- баланд бардоштани самаранокии аудити давлатии молиявӣ; - пурзур намудани назорат аз рӯи фаъолияти мақомоти танзимкунандаи бахши молия; - коркарди стандартҳои ягона барои тамоми сатҳҳои низоми бучет.
	Амнияти муносибатҳои байнибучетӣ	Коркард ва татбиқи механизми танзими муносибатҳои байнибучетӣ	- мукамалгардонии муносибатҳои байнибучетӣ дар мамлакат; - аз нав дида баромадани салоҳиятҳои сатҳҳои гуногуни мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар танзими муносибатҳои бучетӣ; - чораандешӣ оид ба сабукгардонии дараҷаи вазнинии андозҳо.
		Бунёди шароит барои баланд бардоштани сифати идоракунии молиявии мақомотҳо ва идораҳои бахши молияи мамлакат	- рушди методологияи идоракунии молиявӣ дар бахши идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ; - баланд бардоштани сифати идоракунии молиявӣ; - таъмини меъёри ҳуқуқи рушди назорати дохилӣ дар самти идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ.
	Амнияти иттилоотии низоми бучет	Рушди низоми назорати давлатӣ ва маҳаллии молиявӣ	- ташкили назорати давлатии молиявӣ аз рӯи стандартҳои қабулгардидаи байналмилалӣ; - мукамалгардонии усулҳо ва шаклҳои назорати давлатии молиявӣ; - устуворгардонии назорати раванди иҷроиши бучет;
		Рақамикунони низоми идоракунии молияи давлатӣ	- мусоидат намудан ба гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ; - татбиқи технологияи рақамӣ дар раванди идоракунии молияи давлатӣ; - автоматикунони равандҳои ташаққули бучети давлатӣ
	Амнияти андозии мамлакат	Таъмини фаъолияти самаранокии низоми андоз	- мукамал намудани дараҷаи самаранокии ва мустақилияти сиёсати андозӣ; - баланд бардоштани нақши пардохтҳои андозӣ дар истисноияти молиявии мамлакат; - ҳамоҳангии сиёсати андозӣ ба сиёсати фаъолноксозии равандҳои инноватсионӣ; - таъмини риояи принципҳои адолатнокӣ, мутавозинӣ ҳангоми татбиқи сиёсати андозӣ.
	Амнияти молиявии байналмилалӣ	Таъмини самаранокии ҳамкориҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бахши молия	- рушди минбаъдаи ҳамкориҳои ҷумҳурӣ бо ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ; - баланд бардоштани нақши ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ дар сармоягузори иқтисодиёти кишвар; - дарёфти роҳҳои нави ҷалби сарчашмаҳои қарзӣ аз ташкилотҳои байналмилалӣ;
	Амнияти асъорӣ	Бунёди низоми самаранокии танзими асъор ва назорати асъор	- мукамалгардонии механизми ҳифзи асъори миллӣ; - пешгирии фаъолияти иқтисодии берунӣ гайриқонунӣ; - пешгирии баровардани воситаҳои пулӣ ба хориҷа тариқи маҷроҳои гайриқонунӣ интиқоли пул.
	Амнияти қарзӣ	Идоракунии самаранокии қарзи хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон	- самаранокгардонии қарзи давлатӣ; - пурзур намудани назорати маъмури аз болои анбӯҳҳои молиявии давлат; - татбиқи тағйироти куллии институтсионӣ, ки фазои мусоиди сармоягузори фароҳам меорад.

Сарчашма: Аз тарафи муаллиф сохта шудааст.

Қайд карда мешавад, ки рушди ҳамгиروي қисматҳои амнияти молиявӣ дар сатҳи давлатӣ, баҳши хусусӣ, корхонаву ташкилотҳо ва шахсони воқеӣ имкон медиҳад, ки устувори низоми молиявӣ дар тамоми сатҳҳо таъмин карда шуда, саводнокии молиявии тамоми аҳолии мамлакат баланд бардошта шавад.

Дар диссертатсия таҳдидҳо ба амнияти молиявӣ муқаррар ва гурӯҳбандӣ карда шудаанд (расми 1).

Расми 3. - Таҳдидҳои амнияти молиявии мамлакат дар шароити ҷаҳонишавӣ.

Сарчашма: Буркальцева Д.Д. Классификация угроз финансовой безопасности государства в контексте трансформации социально-экономической системы [Текст] / Д.Д. Буркальцева, О.Г. Блажевич, О.А. Гук, А.С. Тюлин, Н.С. Сафонова // Бизнес. Образование. Право. - 2018. - №4(45). - С. 46 – 53.

Қайд карда мешавад, ки сабабҳои болоравии таҳдидҳои беруна ба амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама ба байналмилалӣшавии хоҷагии ҷаҳонӣ, авҷгирии равандҳои фаромилалӣшавӣ, авҷгирии рақобати шадид бо истеҳсолкунандагони хориҷӣ, вобасташавии ба сармояи хориҷӣ алоқаманд аст.

Дар диссертатсия таҳдидҳо ба амнияти бучетӣ, андозӣ, пулӣ, бонкӣ, суғуртавӣ, маблағгузорӣ ҳаҷун ҷузъи таркибии амнияти молиявӣ муқаррар карда шудаанд. Қайд мегардад, ки ҳиссаи баланди пардохтҳои

андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдиди ҷиддӣ дар таъмини амнияти андозӣ ба шумор меравад.

Дар таҳқиқот коррупсия ҳамчун таҳдиди ҷиддӣ дар амнияти молиявии кишвар баррасӣ карда шудааст. Таҳлил нишон дод, ки дар шохиси умумичаҳонии пешгирии пулшӯи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 бо баҳогузори 5.97 мавқеи 81-умро ишғол намуд. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ин шохис дар сатҳи миёнаи хавф қарор дорад.

Барои паст намудани таҳдидҳо ба амнияти молиявии кишвар мамлакатро зарур аст, ки хароҷотҳои давлатиро вобаста ба имкониятҳои захираҳои ҷойдошта дар сатҳи муайян нигоҳ дорад, таъмини мақсадноки маблағгузори барномаҳои давлатиро ба роҳ монанд, маблағгузорӣ дар соҳаҳои истеҳсолоти илмталаб ва соҳаҳои ба технологияи пештаррафта асосёфтаҳо ҳавасманд гардонанд, оқибатҳои буҳронҳои молиявии ҷаҳонӣ ба иқтисодиёти миллиро паст созанд, таваррумро дар сатҳи муқаррарӣ нигоҳ доранд, муътадили қурби асъор таъмин карда шавад, ҳичрати ғайриқонунии сармоя пешгирӣ карда шавад ва меъёрҳои қонунии воқеан амалкунанда қабул карда шаванд.

Барои кам кардани таҳдидҳо ба амнияти молиявии кишвар дар диссертатсия тавсияҳои илмӣ оид ба таъмини устувории инкишофи молиявӣ иқтисодии мамлакат, низоми пардохту ҳисоббаробаркунӣ, пешниҳод карда шудааст. Дар диссертатсия самаранок гардонии ҷалб ва истифодаи воситаҳои қарзии ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ иқтисодӣ ҳамчун яке аз самтҳои муҳимми таъмини амнияти молиявии давлат арзёбӣ карда шудааст. Аз тарафи муаллиф пешниҳод мегардад, ки стратегияи таъмини амнияти молиявии мамлакат қабул карда шуда, дар он самти нави рушди иқтисодиёт, пайдарҳамии чораҳои татбиқшаванда, ки барои нигоҳдории сатҳи устувори рушди иқтисодӣ мусоидат менамоянд, муқаррар карда шавад.

Дар диссертатсия назорати давлатии молиявӣ аз фишангҳои муҳимми таъмини амнияти молиявии мамлакат баррасӣ карда шудааст. Аз тарафи муаллиф принсипҳо, унсурҳо ва вазифаҳои назорати давлатии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шуда, роҳҳои таъмини самаранокии назорати давлатии молиявӣ пешниҳод карда шудааст. Тавсияҳои илмӣ амалӣ оид ба мукамалгардонии низоми муосири назорати молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешкаш карда шудаанд.

ХУЛОСАҲО

Ҳамин тариқ, аз таҳлили мавзӯи таҳқиқшаванда хулоса ва пешниҳодҳои зерин бармеоянд:

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1. Дар диссертатсия равишҳои назариявии таҳқиқи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ ошкор карда шуда, мафҳумҳои ҷойдоштаи ҷаҳонишавии молиявӣ гурӯҳбандӣ карда шудаанд. Собит карда шудааст, ки бисёр унсурҳои ҷаҳонишавии молиявӣ дар натиҷаи

рушди худи бахши молиявӣ пайдо шудаанд, ки ба афзоиши сармояи озода пулӣ ва ҳаракати он дар байни кишварҳо алоқаманданд. Оқибатҳои мусбӣ ва таҳдидҳои ҷаҳонишавӣ ба низомҳои молиявии иқтисодӣҳои миллӣ мушаххас карда шуда, тавсияҳои илмию методӣ барои воқуниши кишварҳо ба он бо дарназардошти мутобиқгардонии бахши молияшон ба ин раванд истифодаи имкониятҳои байналмилалӣкунонии иқтисодӣи ҷаҳонӣ пешниҳод карда шудаанд [1-М].

2. Ҷаҳонишавии молиявӣ ин раванди объективии баҳамназдикшавӣ ва марҳилаи ниҳонии байналмилалӣшавии низомҳои миллии молиявӣ мебошад, ки дар натиҷаи вусъатёбии ҳамгироии молиявӣ, озодкунии ҳаракати сармоя, афзоиши амалиётҳои байнисарҳадии пулию қарзӣ ба вучуд омада, маҷмӯи муносибатҳои хоҷагидориро дар самти банақшагирӣ, чамъоварӣ, истифодабарӣ ва идоракунии молияи ҷаҳонӣ, дар асоси қорӣ намудани стандартҳои ягонаи байналмилалӣ дар тамоми қурраи ҷаҳон ифода менамояд [1-М].

3. Таъмини амнияти молиявии давлат дар айни замон самти муҳимтарини ба эътидол овардани равандҳои иқтисодӣ мебошад. Амнияти молиявӣ тавассути як қатор нишондиҳандаҳо ифода карда мешавад, ки арзишҳои ҳадди ақали онҳо имкон медиҳанд, сатҳи хатарҳо ва таҳдидҳои ҳозира ва ояндаро муайян намуда, барои коҳиш додани онҳо чораҳои зарурӣ андешида шавад. Аммо барои рафъи вазъи бӯҳронӣ дар кишвар низоми нави нишондиҳандаҳои амнияти молиявии давлатро бо назардошти хусусияти амсилаи миллӣ ташаккул додан лозим аст. Чунин низоми нишондиҳандаҳо ба имконияти сари вақт муътадил гардонидани муносибатҳои молиявӣ иқтисодӣ ва дар сурати ба вучуд омадани тамоюлҳои ногувор, барои безарар гардонидани оқибатҳои манфии онҳо ёрӣ мерасонад. Дар таъмини амнияти молиявии мамлакат нақши ҳалқунандаро сифати механизми давлатии таъмини амнияти молиявӣ мебозад [2-М].

4. Таҳқиқи таҷрибаи хоричӣ нишон медиҳад, ки масъалаҳои таъмини амнияти молиявӣ барои тамоми кишварҳои ҷаҳон, бахусус дар шароити ҷаҳонишавии босуръат ва озодкунии савдои хоричӣ ба як масъалаи муҳим табдил ёфтааст. Таъмини амнияти молиявии мамлакат дар шароити фаъолияти молиявии ноустувори имрӯза, нигоҳ доштани низоми молиявии бехатар, рақобатпазир, устувор бо мақсади пешгирии ҳолатҳои эҳтимолии бӯҳрони тақозо менамояд [5-М].

5. Таҳлили асосҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявӣ нишон медиҳад, ки қонунгузориҳои мавҷуда дар самти амнияти миллӣ масъалаҳои амнияти молиявиро пурра дар бар намегиранд, ягонагии мафҳумҳо мушоҳида намешавад. Якмаъногӣ, дақиқии мафҳумҳои амнияти молиявӣ дар сатҳҳои назариявӣ ва ҳуқуқӣ имкон медиҳад, ки самтҳо ва воситаҳои таъмини амнияти молиявӣ дуруст дақиқ

карда шавад, ҳадафҳо ва механизми ноилгардӣ ба он дуруст ба роҳ монда шавад [8-М].

6. Дар диссертатсия гурӯҳбандии нишондиҳандаҳои низоми молиявии кишвар аз рӯи қиммати воқеӣ ва ҳадди ҳудудии онҳо ба роҳ монда шудааст. Собит карда шудааст, ки новобаста аз вазъи таносубияти қимматҳои воқеӣ ва ҳадди ҳудудии нишондиҳандаҳои арзёбикунандаи амнияти молиявии кишвар, онҳо ба низоми молиявии кишвар таҳдид наменамоянд. Аммо новобаста аз ин, зарур шуморида мешавад, ки низоми молиявии мамлакат мукамалтар гардонида шуда, нақши он дар рушди иқтисодию иҷтимоӣ баланд бардошта шавад [2-М].

7. Таҳлили нишондиҳандаҳои амнияти молиявии кишварро аз рӯи қимматашон ба 2 гурӯҳ чудо намудан мумкин аст: а) Нишондиҳандаҳое, ки бузургии воқеии онҳо аз қиммати ҳадди ҳудудии муқарраршуда паст аст ва ба амнияти молиявии кишвар таҳдид наменамоянд (касри бучети Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД, ҳиссаи маҷмӯи дороиҳои низоми бонки нисбати ММД, сатҳи монетизатсияи иқтисодиёти кишвар). б) Нишондиҳандаҳое мебошанд, ки бузургии онҳо нисбати қиммати ҳадди ҳудудии онҳо баланд аст ва зарурати коркарди чорабиниҳоро оид ба дар сатҳи пасттар нигоҳ доштани онҳо аз қиммати муқарраргардида тақозо менамояд (сатҳи таваррум махсусан ба молҳои озуқаворӣ, ҳиссаи қарзи берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ММД, афзоиши ҳаҷми пул нисбати солҳои пешина, ҳиссаи сандуқи қарзӣ нисбати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ) [2-М].

8. Дар диссертатсия таҳдидҳо ба амнияти молиявии мамлакат гуруҳбандӣ карда шуда, қисматҳои молиявӣ андозӣ, бонкдорӣ қарзӣ ва муомилоти молиявӣ пулии амнияти молиявӣ ошкор карда шудаанд. Хулосабарорӣ карда шудааст, ки таҳдидҳои амнияти бучетӣ, андозӣ, пулӣ, бонкӣ, суғуртавӣ, маблағгузорӣ ба ҳам алоқаманд буда дар умум таҳдидҳо ба амнияти молиявии давлатро ифода менамоянд. Дарачаи таҳдидҳои андозӣ ба амнияти молиявии кишвар ошкор карда шуда, қабули як қатор чораҳо аз қабилҳои самараноксозии низоми пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ, ҳавасмандгардонии субъектҳои фаъолияти хоҷагидор барои гузариш ба режими махсуси андозсупорӣ, татбиқи чорабиниҳо оид ба дарёфти сарчашмаҳои нави андоз зарур шуморида шудааст [3-М].

9. Дар диссертатсия роҳҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ пешниҳод карда шудааст. Таҳкими амнияти молиявӣ як раванди дарозмӯҳлат арзёбӣ гардида, зарур шуморида шудааст, ки ҷустуҷӯи роҳҳои дастёбӣ ба он дар ячейкаҳои аввалини молиявии давлат оғоз гардад. Устуворгардонии амнияти молиявии кишвар ҳамчун қисми ҷудонашавандаи амнияти миллии он қабилҳои фаъолияти мунтазами тамоми мақомотҳои давлатӣ буда, фаъолияти соҳаҳои васеи ҷомеа, ташкилоту корхонаҳо ва шахрвандонро дар бар мегирад. Хулосабарорӣ

карда шудааст, ки устуворгардони амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои эҷоди шароитҳои мусоидтарин дар самти рушди устувори иқтисодӣ имконият фароҳам меоварад [4-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

10. Зарур шуморида мешавад, ки дар оянда сифати қонунгузориҳо дар самти таъмини амнияти молиявӣ мукамал карда шуда, дараҷаи таъсиррасонии мустақими қонунгузориҳо ба беҳдошти амнияти молиявӣ ва самаранокии механизми таъмини он таъсиррасонида, ҳамчун воситаи муҳимми ҳуқуқии таъмини амнияти молиявӣ баланд бардошта шавад. Барои мукамал гардонидани фаъолияти институтҳои таъмини амнияти молиявии мамлакат, пешниҳод карда шудааст, ки чораҳои зарурӣ дар самти марказонидани равандҳои қабули қарорҳои давлатӣ дар ин самт ба роҳ монда шавад [8-М].

11. Дар таҳқиқот самтҳои асосии таъмини амнияти андозӣ ҳамчун ҷузъи амнияти молиявӣ муқаррар карда шуда, зарурати қабули стратегияи нави таъмини амнияти молиявии мамлакат асоснок карда шудааст. Собит карда шудааст, ки амалисозии чорабиниҳои пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки ҳифзи манфиатҳои сохторҳои давлатӣ ва хусусӣ тавассути тақмили заминаи қонунгузорӣ, механизмҳои назорат ва таъмини амнияти молиявии кишвар ба роҳ монда шавад [6-М].

12. Дар қори илмӣ, зарур шуморида шудааст коркарди механизми муассири таъмини амнияти молиявии кишвар, ки барои воридшавии мамлакат ба низоми молиявии ҷаҳонӣ мусоидат менамояд ва таҳдидҳо ба сатҳи амнияти молиявиро тариқи андешидани тадбирҳои зарурӣ паст гардонад, ба роҳ монда шавад [7-М].

13. Дар диссертатсия чунин самтҳои муҳимми таъмини амнияти молиявии кишвар пешниҳод карда шудаанд: коркарди низоми доимоамалкунандаи баҳогузори таҳдидҳои беруна ба амнияти молиявии кишвар, муқаррар намудани субъектҳои асосии он ва коркарди механизми таъсиррасонӣ ба он; таҳияи методологияи муосири ояндабинӣ, ошкор намудан ва пешгирӣ кардани зуҳури омилҳои, ки ба амнияти молиявӣ таҳдид менамоянд; ҳавасмандгардони таҳқиқотҳои илмӣ дар самти ошкор ва муайян намудани тамоюлҳои беруна ва дараҷаи таъсири он ба иқтисодиёти миллӣ; ташкили низоми назорати самарабахш ба таъмини амнияти молиявии кишвар; кам намудани вобастагии бахши иқтисоди хориҷии кишвар аз содироти ашёи хом ва коркарди стратегияи нави иқтисодие, ки ҷаҳиши босуръат ва босифати иқтисодиётро кафолат медиҳад; пешгирии беқурбшавии асъори миллӣ, коркарди низомҳои самарабахши назорати фирори асъор ва ҷалби сармояи хориҷӣ ва муайян намудани ҳудуди иштироки сармояи хориҷӣ дар сохтори сармояи ширкатҳои ватанӣ; вусъат бахшидани раванди ҳамгирии иқтисодиёти кишвар ба низоми молиявии ҷаҳонӣ, ҳамчун қисми муҳимми низоми муосири хоҷагии ҷаҳонӣ [6-М].

14. Ҳадафи асосии таъмини амнияти андозии мамлакат мукамалгардонии низоми андоз, паст кардани иқтисодиёти соягӣ, назорати самараноки чараёни андозситонӣ, зиёд кардани сарчашмаҳои даромади бучет, паст кардани вазнинии андозҳо, тақсими одилонаи бори андоз дар бахшҳои иқтисодиёти кишвар, таҳкими интизоми молиявию андозӣ ва баландбардории саводнокии кормандони соҳа, фароҳам овардани заминаи устувори рушди бахши молияи кишвар, қабули конунгузориҳои одилона дар соҳа ба шумор меравад [2-М].

15. Дар диссертатсия хулосабарорӣ карда шудааст, ки рушди вазъи молиявии кишвар пеш аз ҳама ба рушди устувор ва бехатарии иқтисодиёт алоқаманд аст. Дар замони муосир на ҳама вақт муносибатҳои молиявӣ метавонад дар ислоҳоти иқтисодии мамлакат саҳмгузор бошад, зеро норасогии захираҳои молиявӣ омили боздорандаи рушди иқтисодиёти миллӣ ба шумор меравад. Аз ин сабаб дар низоми молиявии мамлакат ҳамеша нигоҳ доштани як миқдор захираҳои пулӣ зарур аст, ки дар ҳолатҳои фавқулодда барои пурра бартараф намудан ва ё ба ҳадди ақал расонидани таҳдидҳои дохилӣ ва берунӣ истифода карда шавад. Солимагардонии молиявии корхонаҳо ва ташкилотҳо шартҳои муҳимми таъмини амнияти молиявии кишвар ба шумор меравад [7-М].

16. Ҳамин тавр, барои кам кардани таҳдидҳои дохилӣ ва берунӣ ба амнияти молиявии мамлакат дар шароити ҷаҳонишавӣ зарур шуморида шудааст, маҳакҳо ва меъёрҳои низоми молияи давлат, ки ба талаботҳои умумии амнияти молиявӣ ҷавобгӯст, муайян карда шавад, механизм ва чораҳои муқаррарсозии таҳдидҳо ба амнияти молиявии мамлакат ва таркиби он қоркард карда шавад, соҳаҳо, ки дар онҳо таҳдидҳо сар мезананд ва соҳаҳо, ки барои бартарафкунии онҳо мусоидат менамоянд тавсиф карда шаванд, меъёрҳои назорати таъмини амнияти молиявии мамлакат муқаррар карда шаванд. Дар баробари ин пешниҳод карда шудааст, ки стратегияи таъмини амнияти молиявии мамлакат қабул карда шуда дар он самти нави рушди иқтисодиёт, пайдарҳамии чораҳои татбиқшаванда, ки барои нигоҳдории сатҳи устувори рушди иқтисодӣ мусоидат менамоянд, муқаррар карда шавад. Дар доираи стратегияи нави қабулшаванда зарур аст, ки мақсадҳо ва вазифаҳои амнияти молиявӣ муқаррар карда шуда, воситаҳои пулӣ ва инструментҳои стратегияи қабулкардашуда татбиқ карда шавад, ҳамчунин роҳҳо ва самтҳои таъсири рушди молиявии кишвар пешгӯӣ карда шавад, усулҳои муқовимат ба таҳдидҳои молиявӣ ошкор карда шавад [3-М].

**Феҳристи қорҳои чопшудаи муаллиф доир ба мавзӯи диссертатсия
Мақолаҳои дар маҷаллаҳои тақризшаванда:**

А) Мақолаҳо, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расидаанд:

[1-М]. Изатуллои Ҳабибзод Рағишҳои назариявии таҳқиқи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ // Идоракунии давлатӣ. Паёми Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2021. - №4/2 (54). -С338-347.

[2-М]. Изатуллои Ҳабибзод Ҷумъаев Б.М. Амниятӣ молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: арзёбии ҳолат ва пешниҳоди самтҳои мукамалгардонии он // [Текст] / И. Ҳабибзод // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2022. - №4. - С107-113.

[3-М]. Изатуллои Ҳабибзод Ҷумъаев Б.М. Таҳдидҳои амниятӣ молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳҳои паст намудани онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ // Иқтисодиёти Тоҷикистон. - Душанбе, 2022. - №4 (1).-С92-102.

[4-М]. Изатуллои Ҳабибзод Роҳҳои асосии устуворгардонии амниятӣ молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон: - Душанбе, 2022. - №4 (2).-С190-199.

Б) Мақолаҳои, ки дар дигар нашрияҳо ба таърифи расидаанд:

[5-М]. Изатуллои Ҳабибзод Таҳлили муқоисавии нишондиҳандаҳои воқеӣ ва ҳаду ҳудуди амниятӣ молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Тақмили муносибатҳои молиявӣ-қарзӣ ҳамчун заминаи амалисозии ҳадафи чоруми миллий – саноатикунонии босуръати мамлакат. Маҷмӯаи маводи конференси илмӣ-амалии байналмилалӣ, 28-уми майи соли 2022. – Душанбе: 2022. 163-168

[6-М]. Изатуллои Ҳабибзод Баъзе самтҳои стратегии устуворгардонии амниятӣ молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон // Самтҳои стратегии рушди соҳибкорӣ инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ / Маҷмӯаи маводи конференси байналмилалӣ илмӣ (25-уми ноябри соли 2022) Душанбе: 2022. –С. 426-431

[7-М]. Изатуллои Ҳабибзод, Ҷумъаев Б. М. Таҳдидҳои амниятӣ молиявӣ мамлакат: мафҳум, таснифот ва роҳҳои муқовимат ба онҳо // Нақш ва мақоми менечменти инноватсионӣ дар таҳким ва рушди саноатикунонии мамлакат (28.10.2022). Душанбе -С.185-189

[8-М]. Изатуллои Ҳабибзод Ҷанбаҳои институтсионалии таъмини амниятӣ молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ // Масъалаҳои мубрами баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар шароити муосир / Маводи конференси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 28 март соли 2023) – Душанбе: 2023. 253-257.

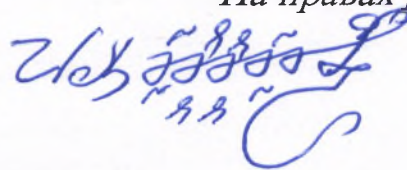
МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ТУРИЗМА И
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ТАДЖИКИСТАНА

УДК: 339.14+336 (575.3)

ББК: 65.6+65.9 (2) 26

X-12

На правах рукописи

ИЗАТУЛЛОИ ХАБИБЗОД
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СТАБИЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В УСЛОВИЯХ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой
степени доктора философии (PhD), доктора по
специальности 6D051000 – Государственное и местное управление
(6D051003 - Экономическая безопасность)

Душанбе – 2023

Диссертация выполнена на кафедре государственного и местного управления Международного туризма и предпринимательства Таджикистана

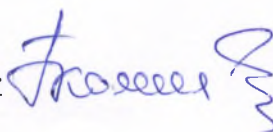
- Научный руководитель:** Джумъев Баховиддин Махмадназарович, доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой мировой экономики Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана
- Официальные оппоненты:** Умаров Ходжимухаммад Умарович, доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономики и управление туризмом Таджикского национального университета
Абдуалимзода Хакимбек Абдуалим, кандидат экономических наук, дотсент, ректори Таджикского государственного финансово-экономического университета
- Ведущая организация:** Центр стратегических исследований при Президенте Республика Таджикистан

Защита состоится «05» марта 2024 года в 15:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-017 при Институте экономики и демографии Национальной академии наук Таджикистана по адресу 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Айни 44. E-mail: boboev.komil@list.ru. Тел: 911-00-48-84.

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в библиотеке и на официальном сайте Института экономики и демографии Национальной академии наук Таджикистана (<http://www.ied.tj>).

Автореферат разослан «_____» _____ 2024 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат экономических наук

Бобозода К.О.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы диссертации. В современных условиях развитие хозяйственной жизни, интеграционные процессы и глобализация социально-экономических систем, значительно повысили степень взаимозависимости стран. Такая взаимозависимость возникла в результате сближения национальных рынков товаров, услуг, капитала и рабочей силы между странами. Все это в итоге способствовало формированию благоприятных условий для повышения благосостояния нации и расширения доступа населения к более широким материальным благам. Сегодня глобализация экономических процессов охватывая различные аспекты хозяйственной жизни Республики Таджикистан, более значительно повлияла на финансовый сектор страны. Наряду с этим финансовая глобализация как процесс сближения национальных и региональных финансовых систем к единой мировой финансовой системе, наряду с новыми возможностями создает новые угрозы для национальной безопасности. Эти угрозы прежде всего проявляются в повышении степени уязвимости финансовой системы страны к внешним угрозам, и актуализирует вопросы обеспечения национальной безопасности что требует принятия своевременных и активных мер.

Финансовая безопасность как составная часть экономической безопасности требует реализации хорошо продуманной стабилизационной политики, которая направлена на защиту национальных интересов, обеспечение финансовой стабильности и повышение конкурентоспособности отечественных финансовых институтов. Наряду с этим в условиях глобализации благосостояние отдельных личностей, устойчивости финансов различных субъектов хозяйствования, сбалансированности развития всех секторов экономики в определенном уровне зависит от обеспечения финансовой безопасности в стране.

Кроме того, независимо от того, что в Республике Таджикистан в научных трудах имеется достаточное исследование посвященной теме национальной и общеэкономической безопасности, однако до сих пор вопросы обеспечения финансовой безопасности, особенно в условиях финансовой глобализации, достаточно не исследованы и требует проведения новых научных исследований в этом направлении. Все это в целом определяет актуальность темы диссертационной работы.

Степень разработанности научной темы. Независимо от того, что в экономической науке вопросы обеспечения национальной и общеэкономической безопасности в условиях глобализации хозяйственных процессов и роста влияния внешних факторов представлял особый интерес среди ученых, однако вопросы обеспечения национальной безопасности не рассматривались в достаточном уровне. Особенно для Республики Таджикистан, учитывая его ускоренное участие в глобализационных процессах и членства в международных финансово-экономических организациях, вопросы обеспечения финансовой

безопасности приобретает большую значимость. Исследование вопросов, связанные с обеспечением финансовой безопасности в условиях глобализации рассматривалось в достаточном уровне в работах отечественных и зарубежных ученых.

Исследованию некоторых вопросов связанных с определением, сущностью, значением и роли финансовой безопасности в устойчивом развитии на уровне государства в последние годы нашли отражения в научных исследованиях следующих зарубежных ученых и экономистов: Коуз М.Э., Белл Д., Вэй Ш. .С., Майдан Т.Н., Момджан К., Прасад И., Товар Гарсия Э. Д., Газуани С., Насер С.Б., Омран М. и др.

Теоретические и практические вопросы совершенствования механизма финансовой безопасности в условиях глобализации исследовались в научных трудах следующих российских ученых: Абрасова М.А., Архипова В., Запольских Ю.А., Иноземцев В.Л., Козьменко С.Н. Кулишов В.В., Львов Д.С., Николайчук В.Е., Никулина Е.В., Орлова А.В., Рогофф К., Рудольф В.Д., Румянцева О., Смирнова И., Трифонов Д.С., Уткин А.И., Чистникова И.В. и другие.

Значительный вклад в разработку теоретико-методических вопросов обеспечения финансовой безопасности в Таджикистане внесли отечественные ученые: Бабаджанов Р.М., Каримова М.Т., Джумъаев Б.М., Джурабаев Г., Кадыров Д.Б., Каюмов Н.К., Исмаилов А.А. и др.

В то же время степень научной проработанности вопросов оценки влияния глобализации на финансовую безопасность государства связана с наличием недостаточного количества исследований в государствах переходного периода и отсутствием единого метода ее анализа. Кроме того, независимо от того, что уязвимость финансового сектора Республики Таджикистан перед влиянием глобализационных процессов признается большими учеными, имеющие большинство научных работ и публикаций относительно данного вопроса, в основном посвящены исследованию вопросов национальной безопасности в целом, и не включают важные аспекты влияния глобализации на финансовую безопасность страны.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами. Тема диссертационной работы связана с «Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года», «Стратегия денежно-кредитной политики Республики Таджикистан на 2021-2025 годы», «Национальная стратегия финансовой инклюзивности Республики Таджикистан на 2022-2026 годы», а также научно-исследовательским планом Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ:

Цель исследования. Цель диссертационной работы заключается в исследовании теоретико-методологических аспектов оценки влияния глобализации на финансовую безопасность страны и обоснование путей

повышения финансовой стабильности Республики Таджикистан в условиях либерализации внешнеэкономической деятельности.

Задачи исследования. Поставленная цель диссертационной работы требует решения следующих задач:

- исследование теоретических и методологических основ и ее влияния глобализации на финансовую безопасность страны;
- изучение зарубежного опыта обеспечения финансовой безопасности в условиях глобализации и обоснование путей его применения в Республике Таджикистан;
- оценка современной ситуации и тенденций стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан;
- уточнение институциональных основ обеспечения финансовой безопасности Республики Таджикистан;
- установление стратегических направлений стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации;
- разработка организационно-экономического механизма снижения угроз финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации;
- обоснование научных и практических рекомендаций по совершенствованию механизма обеспечения финансовой безопасности посредством совершенствования государственного финансового контроля в Республике Таджикистан.

Объектом исследования является финансовая безопасность государства и ее основные элементы.

Предметом исследования являются теоретико-методологические основы обеспечения финансовой безопасности в Республике Таджикистан и происходящих экономических отношений в процессе финансовой глобализации.

Гипотеза исследования выражается в том, что обеспечение финансовой безопасности в условиях глобализации, повышая эффективность деятельности финансовых институтов страны уменьшить их уязвимость к внешним угрозам.

Теоретическую основу исследования составляют годовые послания Основателя национального мира и единства, Президента Республики Таджикистан Э. Рахмон, Маджлиси Оли Республики Таджикистан, научные труды отечественных и зарубежных учёных, посвящённые обеспечению финансовой безопасности страны, официальные статистические материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Министерства финансов Республики Таджикистан, Государственного комитета по инвестициям и управлению государственным имуществом Республики Таджикистан, годовые отчеты международных финансовых организаций, стратегии обеспечения национальной и экономической безопасности в стране, а также материалы ряда национальных и международных конференций,

семинаров, круглых столов по обеспечению финансовой безопасности в условиях глобализации.

Методологические основы диссертационного исследования основаны на методах и подходах научного знания. Используются методы общенаучного анализа (исторический метод, анализ, синтез, индукция, дидукция, логистического моделирование, метод научной ранжированности, системные методы и др.) и специальные методы.

Методология исследования основана на комплексном и системном подходах при изучении показателей финансовой безопасности в целом, а также при разделении ее на отдельные элементы, такие как налогово-бюджетная и денежно-кредитная безопасность и др.

Источник информации. Научно-методологический источник исследования включает в себя различные аспекты системных и институциональных подходов, связанных с указанной научной проблемой. При выполнении научно-исследовательской работы использованы официальные данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Национального банка Таджикистана, Министерства финансов Республики Таджикистан, Государственного комитета по инвестициям и управлению государственным имуществом Республики Таджикистан, наблюдения автора, специальная научная, нормативная и аналитическая литература для решения обрабатываемых вопросов, а также периодические издания и Интернет.

Исследовательская база. Диссертационная работа была выполнена на кафедре государственного и местного управления Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

Информационную и практическую базу исследования составили официальные данные, которые приведены в следующих источниках: Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, Национальная стратегия финансовой инклюзивности Республики Таджикистан на 2022-2026 годы, Стратегия денежно-кредитной политики Республики Таджикистан на 2021-2025 годы.

Научная новизна диссертационного исследования. В диссертационной работе получены новые результаты по разработке концептуальных подходов обеспечения финансовой безопасности и совершенствования организационно-экономического механизма уменьшения угрозы финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации, которые способствуют обеспечению стабилизации финансовой безопасности в стране и стабильности финансовой системы.

Некоторые существенные теоретические и практические результаты исследования, которые имеют элементы научной новизны таковы:

– определены теоретические и методические основы влияния глобализации на финансовую безопасность страны, установлены специфические особенности финансовой глобализации, предложено авторское определение понятия финансовой безопасности, выявлены его

направления и уточнены его функции. Доказано, что большинство аспектов финансовой глобализации появились в результате развития самого сектора финансов на национальном уровне, которые связаны с ростом свободных финансовых средств и его перемещения между странами.

– конкретизированы положительные стороны и угрозы финансовой глобализации национальной экономики, предложены особенности противостояния страны к нему с учетом адаптирования финансового сектора к этому процессу и использования возможностей интернационализации хозяйственной деятельности национальных систем, предложены методы применения развитых иностранных механизмов обеспечения финансовой безопасности в Республике Таджикистан.

- дана оценка современному состоянию и тенденции стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан с учетом анализа значения реальных и пороговых показателей отражающие состояние финансовой безопасности Республики Таджикистан, уточнены внутренние и внешние факторы угрожающие степени финансовой безопасности страны. Классифицированы показатели финансовой системы страны по реальным и пороговым значениям. Обоснована необходимость разработки действующего механизма обеспечения финансовой безопасности страны, который способствует вхождению страны в мировую финансовую систему.

- уточнены институциональные основы обеспечения финансовой безопасности, функции институтов обеспечивающий финансовую безопасность, предложены пути повышения эффективности институциональных структур финансовой безопасности посредством совершенствования законодательства отрасли, повышения производительности деятельности субъектов данной системы, развития сотрудничества субъектов финансовой системы, выявлены законодательные проблемы в области обеспечения финансовой безопасности (фрагментация существующих правовых норм; наличие противоречий в законодательных актах, отсутствие специального закона об обеспечения финансовой безопасности, неразвитость законодательного механизма финансовой безопасности, недостаточная координация финансовой стабильности между финансовыми учреждениями и органами регулирующие отрасли и т.д.).

- предложены стратегические направления стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации (создание условий для повышения качества финансового управления органами и учреждения финансового сектора страны; развитие системы государственного и местного финансового контроля; создание эффективной системы валютного регулирования и валютного контроля; совершенствование системы государственного аудита в финансово-

бюджетной сфере; обеспечение эффективности налоговой системы; эффективное управление внешним долгом Республики Таджикистан; цифровизация системы управления государственными финансами; обеспечение эффективности международного сотрудничества Республики Таджикистан в финансовой сфере; разработка и внедрение механизма регулирования межбюджетных отношений), укрепление финансовой безопасности рассмотрено как долгосрочный процесс, поиск путей которого необходимо достичь в первичных ячейках финансовой безопасности страны.

- разработан организационно-экономический механизм уменьшения угроз финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации, который иллюстрирует постояннодействующую систему выявления, оценки и управления угроз финансовой безопасности, гарантирует устойчивость финансовой системы страны;

– предложены научно-практические рекомендации относительно совершенствования механизма государственного финансового контроля по направлению обеспечения финансовой безопасности в Республике Таджикистан. Доказано, что реализация предложенного механизма в практике направлена на улучшение финансового состояния страны и поддержания их показателей в стабильной зоне.

Положения, выносимые на защиту.

- уточнены теоретико-методологические основы влияния глобализации на финансовую безопасность страны и предложено авторское определение финансовой безопасности.

- исследован зарубежный опыт обеспечения финансовой безопасности, выявлены положительные последствия и угрозы глобализации для финансовой системы национальной экономики.

- дана оценка современной ситуации и тенденций стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан.

- уточнены институциональные основы обеспечения финансовой безопасности Республики Таджикистан и предложены пути совершенствования институциональной структуры финансовой безопасности.

- предложены стратегические направления стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации.

- разработан организационно-экономический механизм снижения влияния угроз на финансовую безопасность Республики Таджикистан в условиях глобализации;

- предложены научно-практические рекомендации по совершенствованию механизма государственного финансового контроля в направлении обеспечения финансовой безопасности в Республике Таджикистан.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в возможности использования полученных результатов органами государственной власти при разработке государственной политики в области обеспечения финансовой безопасности в Республике

Таджикистан, Министерством финансов Республики Таджикистан при привлечение внешних займов, Национальным банком Таджикистан при оценке деятельности кредитных учреждений, Министерством экономического развития и торговли Республики Таджикистан при разработке стратегии социально-экономического развития страны, и другими органами при совершенствовании институциональных основ регулирующие деятельности финансовых институтов. Кроме того, можно использовать полученные результаты в качестве лекционного материала.

Степень достоверности результатов исследования. Степень достоверности результатов исследования подтверждается правильным использованием научной концепции экономической диагностики пороговых показателей финансовой безопасности, опорой на теоретические и эмпирические источники данных об объекте и предмете исследования, использованием информации о влиянии глобализации на финансовую безопасность Республики Таджикистан. Все это дало автору возможность провести всесторонний анализ существующих научных концепций по стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Научные положения диссертационного исследования соответствуют следующим пунктам Паспорта номенклатуры специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 6D051000 – Государственное и местное управление (6D051003 - Экономическая безопасность)

Пункт 1. Теория экономической безопасности (категория, методология, методы, механизмы и инструменты).

Пункт 3. Типология экономической безопасности; важнейшие классификационные признаки (отраслевые, функциональные, институциональные, региональные) и инструменты регулирования.

Пункт 5. Пороговые значения экономической безопасности и методы их определения.

Пункт 7. Классификация угроз экономической безопасности по сферам экономики (производственная, социальная, финансовая, внешнеторговая, военно-промышленная и др.).

Пункт 12. Механизмы возникновения кризисных ситуаций, снижающих уровень экономической безопасности и меры по их преодолению.

Пункт 15. Механизмы защиты национальных интересов в области экономики и повышения «запаса прочности» пороговых значений экономической безопасности.

Пункт 19. Национальные интересы страны в области экономики и их учет при формировании экономической политики государства и разработке прогнозов социально-экономического развития.

Пункт 23. Проблемы интеграции Таджикистана в мировое хозяйство и ее экономическая безопасность.

Пункт 26. Зарубежный опыт повышения экономической безопасности (методы, механизмы, инструменты и их адаптация к условиям Таджикистана).

Личный вклад соискателя:

Все этапы реализации плана диссертационной работы, такие как подготовка темы, обоснование ее актуальности, постановка целей и задач работы, осуществлялось при непосредственном участии автора.

Автор внес вклад в изучение теоретических и методологических основ влияния глобализации на финансовую безопасность страны, в оценке современного состояния финансовой стабильности в стране, в определении основных направлений обеспечения финансовой безопасности в условиях глобализации.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Выводы и основные результаты диссертационного исследования были апробированы на международных, республиканских и межвузовских научно-практических конференциях, а также научных семинарах Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

Теоретические и практические положения диссертации были использованы в учебном процессе при преподавании курсов «Экономическая теория», «Экономическая безопасность», «Финансовая безопасность», «Деньги, кредит и банк» и др. в Международном университете туризма и предпринимательства Таджикистана.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации автором опубликовано 8 научных работ, состоящих из 4,09 п.л. в различных изданиях, в том числе 4 научных статей в журналах, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации.

Диссертация состоит из введения, трех глав основного текста, состоящего из девяти параграфов, заключения и списка использованной литературы. Основное содержание диссертации изложено на 182 страницах машинописного текста, и включает 22 таблиц и 9 рисунков. Список использованной литературы состоит из 157 наименований.

В первой главе «Теоретические основы обеспечения финансовой безопасности страны в условиях глобализации» рассмотрены теоретические аспекты исследования финансовой глобализации в современных условиях, исследованы методические подходы к оценке уровня финансовой безопасности страны в условиях глобализации, а также изучен зарубежный опыт обеспечения финансовой безопасности в условиях глобализации и возможность его применения в Республике Таджикистан.

В современной эпохе развития экономических отношений, расширение объема и динамики мировых финансовых потоков, увеличили степень взаимозависимости национальных финансовых систем, которая началась от интернационализации хозяйственной жизни и приобрела форму финансовой глобализации.

С этой точки зрения, в современных условиях распространение глобализации и роста международной взаимозависимости стран проблемы обеспечения финансовой безопасности становится актуальным на таком уровне и требует разработку хорошо продуманной политики которая дает возможность решать имеющиеся проблемы широких отраслей экономики, и позволит совершенно перестроить финансовую систему страны.

В диссертации финансовая глобализация рассматривается как один из элементов экономической глобализации, который охватывает процесс интеграции как национальных, региональных и мировых финансовых рынков. Автором раскрыты подходы к трактовке понятия «финансовая глобализация», раскрыта традиционная и неоклассическая теория финансовой глобализации, уточнено возрастающее влияние движения капитала на экономическое развитие стараны. Доказано, что финансовая глобализация привела к уходу значительной части денег за национальные границы, формированию глобального финансового рынка, привела к изменению функций денег в мировой экономике.

В диссертационном исследовании автором приведено определение понятия “финансовой глобализации” как объективный процесс сближения и последняя стадия интернационализации национальных финансовых систем, которая сформировалась в результате расширения финансовой интеграции, либерализации движения капитала, роста трансграничных денежно-кредитных операций, и представляет совокупность экономических отношений по поводу планирования, аккумуляции, использования и управления мировых финансов на основе внедрения единых международных стандартов во всем мире.

В диссертации финансовая глобализация рассматривается как неотъемлемая часть экономической глобализации, объясняются ее особенности, раскрываются основные функции мировой финансовой системы, а также сгруппированы положительные и отрицательные стороны процессов финансовой глобализации.

Отмечается, что страны должны иметь достаточную возможность приспособливаться к глобализационным процессам в финансовой сфере, который позволяет им адаптироваться к новым условиям и пользоваться возможностью интернационализации мировой экономики. Доказано, что чем больше развит финансовый сектор страны, тем больше он получает выгоду от притока капитала для экономического развития и становятся менее уязвимым к прямым и косвенным экономическим шокам.

В диссертационном исследовании уточнены влияние количественных и качественных факторов на глобализацию финансовых рынков, объяснены причины роста взаимозависимости финансовых систем стран друг от друга. Автором выявлена зависимость уровня экономической безопасности страны от уровня финансовой независимости, внутренней и внешней финансово-кредитной политики, благоприятной политической среды и уровня обеспеченности финансового сектора законами и нормативными актами регулирования. Раскрыты подсистемы финансовой безопасности страны на примере бюджетной, налоговой, кредитной, банковской, валютной, денежно-кредитной, инвестиционной, финансово-страховой безопасности, а также безопасности рынка ценных бумаг.

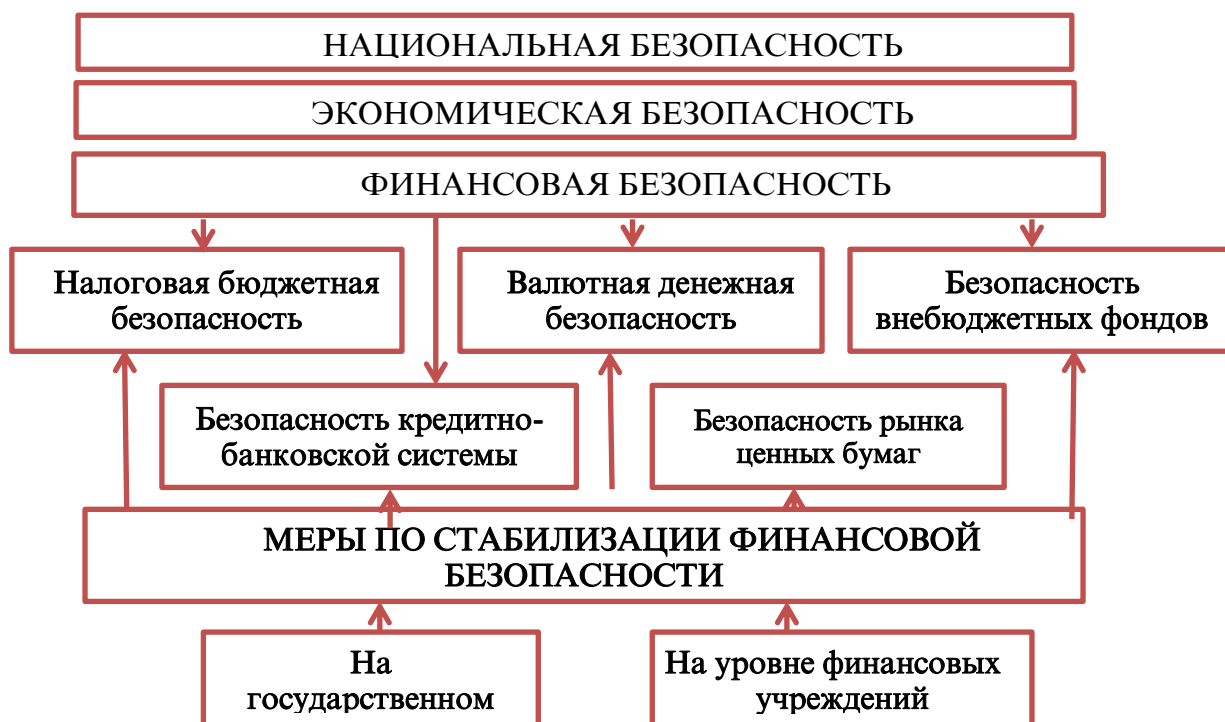

Рисунок 1. - Подсистемы финансовой безопасности страны.

Сарчашма: Изварина Н.Ю. Обеспечение финансовой безопасности государства условиях экономического кризиса [Текст] / Н.Ю. Изварина, К.В. Климина А.И. Ганжа // Journal of Economy and Business. – 2021. № 6-1 (76).- С.111.

По мнению автора, обеспечение финансовой безопасности является стратегической целью развития финансовой системы и представляет собой совокупность взаимосвязанных общирных мер, методов и инструментов экономического, организационного и нормативного характера, которые направлены на реализации национальных интересов, защиту финансовой системы страны от последствия внутренних и внешних угроз, реальные и потенциальные риски, которые угрожают нанесение большого экономического ущерба, благоприятные условия для обеспечения достаточности материальных ресурсов для удовлетворения потребностей национальной экономики, повышение уровня экономической независимости, повышения привлекательности инвестиций, переход к стабильному и сбалансированному развитию на основе создания эффективной системы мониторинга, контроля и регулирования финансовых ресурсов.

В диссертации выявлены показатели и индикаторы отражающие пороги финансовой безопасности страны, сгруппированы угрозы финансовой безопасности и указаны меры по их снижению. Уточнено значение показателей отражающий финансовую безопасность страны в прогнозировании событий, анализа ситуации и возможного предотвращения финансовых кризисов, а также стабилизации финансового сектора отдельных хозяйствующих субъектов и объектов.

В диссертации делается вывод, о том, что обеспечение финансовой безопасности государства является важнейшим аспектом нормализации экономических процессов в стране. В целях совершенствования финансовой системы страны считается необходимым создать новую

систему показателей финансовой безопасности государства, включающую как макроэкономические, так и микроэкономические показатели. Это позволяет определить надежные и предпочтительные способы предотвращения финансовых рисков с учетом воздействия на них внутренних и внешних угроз.

В диссертации раскрыты интегральные и индексные подходы диагностики финансовой безопасности, а также установлены основные принципы организации ее мониторинга.

На основе изучения зарубежного опыта обеспечения финансовой безопасности в условиях глобализации сделан вывод о том, что после мирового финансового кризиса финансовая система стран мира столкнулась с новыми угрозами, что требует необходимости проведения комплексных реформ в направлении ее стабилизации.

Анализ показал, что за рубежом для обеспечения финансовой безопасности разрабатывается и реализуется такая макроэкономическая политика, которая направлена на стабилизацию уровня цен, обеспечения продуктивной занятости, достижения внутреннего и внешнего равновесия и поддержания высокого уровня экономического роста.

В диссертации считается необходимым применение таких аспектов зарубежного опыта обеспечения финансовой безопасности для Республики Таджикистан: обеспечение стабильной работы финансовых институтов страны, координация деятельности финансовых институтов и органов регулирующие отрасли в сфере обмена информации, допуск раннего вмешательства государства в регулирование деятельности проблемных банков, введение жестких требований по привлечению депозитов и их использованию в качестве защитной подушки, обеспечение реального коэффициента достаточности капитала по стандартам Базель 2, предотвращение преждевременного снятия депозитов, повышая конкурентоспособность финансовой системы.

Отмечается, что обеспечение финансовой безопасности страны в условиях сегодняшней финансовой нестабильности в мире требует развития безопасной, конкурентоспособной, стабильной финансовой системы, который позволяет предотвращать кризисные ситуации в кратчайшее время.

Во второй главе «Оценка современного состояния и тенденции стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации» исследуются институциональные основы обеспечения финансовой безопасности Республики Таджикистан, дана оценка современной ситуации и пороговым показателям обеспечения финансовой безопасности, а также раскрыто влияние глобальной финансовой нестабильности на финансовую безопасность Республики Таджикистан.

В диссертации система обеспечения финансовой безопасности рассматривается как важный элемент экономической безопасности страны, который регулируется со стороны комплекса уполномоченных структур и процессов по принятию и реализации решений по поддержанию финансовой стабильности. По мнению автора, эффективность системы обеспечения финансовой безопасности включает сбалансированную иерархическую структуру, объединяющую различные

регулятивные структуры финансового сектора, которые гарантируют финансовую стабильность страны.

В научных исследованиях уточнены институциональные основы регулирования финансовой безопасности на национальном, отраслевом и уровнях предприятия. Хотя законодательство в сфере обеспечения национальной безопасности в Республике Таджикистан значительно совершенствовалось, однако в аспекте обеспечения финансовой безопасности существуют некоторые “пропуски”.

В целях улучшения деятельности институтов финансовой безопасности страны считается необходимым принять меры по централизации процессов принятия государственных решений в направлении финансовой безопасности, включить вопросы финансовой безопасности в правовые нормы, регулирующие сферу. В диссертации уточнены задачи и функции институтов обеспечения финансовой безопасности. При этом автор считает необходимым закрепить в действующих законах и правовых актах страны концептуальные понятия финансовой безопасности, которые характеризуют принципиальные направления обеспечения финансовой безопасности страны.

В диссертационном исследовании на основе анализа показателей системы финансовой безопасности и их соответствие пороговым значениям определен уровень финансовой безопасности Республики Таджикистан. Анализ уровня индекса потребительских цен в Республике Таджикистан показал, что уровень инфляции в 2020 году (8,6%) повысился на 2,5% по сравнению с 2014 годом. Этот показатель для продовольственных товаров в 2020 году достиг 12,5%. Хотя уровень инфляции в 2014-2017 годах превышал допустимые пороговые пределы от 0,1 до 1,3%, в последние годы этот показатель увеличивался и в 2020 году превысил допустимый предел в 2,6%. Разница уровня инфляции по продовольственным товарам от порогового значения составляет 6,5% (табл. 1).

Таблица 1. - Сравнение реального уровня инфляции с ее предельными значениями в проценте по сравнению с предыдущими годами

Наименование товаров	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Сводный индекс потребительских цен	106,1	105,9	103,8	107,9	108,6	109,0
Продовольственные товары	107,6	104,2	102,4	111,4	112,5	110,6
Непродовольственные товары	103,8	108,2	105,9	105,1	105,0	107,8
Платные услуги	104,3	104,9	105,9	102,6	104,7	106,7
Пороговые значения для инфляции	6	6	6	6	6	6
Разница от пороговых значений	0,1	-0,1	-2,2	1,9	2,6	3

Источник: Статистический ежегодник Республики Таджикистан // Статистический сборник. – Душанбе, АСПРТ, 2022. – С. 145.

Отмечается, что если, с одной стороны, уровень инфляции связан с внутренними факторами, то с другой стороны, на финансовую безопасность страны в определенной степени повлияла импортированная инфляция. Анализ показал, что в 2022 году уровень инфляции в мире составил 8,3%, что на 2,3% больше чем пороговое значение. Этот показатель для торговых партнеров Республики Таджикистан по импорту – КНР составил -2%, Турции -19,6, Узбекистан -10,8%. Такая ситуация существенно увеличивает риск импорта инфляции в стране, что представляет угрозу для ее финансовой безопасности.

Анализ показал, что в период 2015-2017 годов сальдо бюджета Республики Таджикистан был положительным. Однако начиная с 2018 по 2020 годов дефицит бюджета Республики Таджикистан носит растущий характер и в 2020 году достигает 337,2 миллиона сомони, что составляет 0,41% ВВП страны. Этот показатель на 4,59% ниже порогового значения (ПЗ) и находится в зоне стабильности (табл. 2).

Таблица 2. - Дефицит бюджета Республики Таджикистан по отношению к ВВП

Показатели	2015	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП, млн. сомони	50977,8	64434,3	71059,2	79109,8	83958,3	98910,7
Профицит; дефицит (-), млн. сомони	1237,0	110,9	-308,7	-261,9	-337,2	711,1
По отношению к ВВП %			-0,43	-0,33	-0,40	-
Пороговые значения	5	5	5	5	5	5
Разница от ПЗ			4,57	4,67	4,6	-

Источник: Статистический ежегодник Республики Таджикистан // Статистический сборник. – Душанбе, АСПРТ, 2022. – С.212, 390.

Анализ показал, что размер внешнего долга Республики Таджикистан в 2020 году составил 3243,7 млн. долл. США, что на 42,63% больше, чем по сравнению с 2016 годом. Хотя объем внешнего долга в 2016-2017 г. на 7,3-4% меньше по сравнению с ее пороговым значением, в 2020 г. он резко увеличился и составил 40,6% ВВП страны, что на 0,6% превышает пороговое значение. Реальное значение объема внешнего долга близка к пороговому и имеет тенденцию роста. Продолжение этой тенденции может создать определенные препятствия на пути обеспечения финансовой безопасности страны в ближайшие годы.

Таблица 3. - Динамика изменения размера внешнего долга Республики Таджикистан по отношению к ВВП.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2016
Внешний долг (млн. долл. ИМА)	2274,1	2879,0	2924,2	2925,3	3243,7	3,256	143,178
Внешний долг по отношению к ВВП (%)	32,7	40,3	38,9	36,0	40,6	38,2	124,159
Пороговое значение	40	40	40	40	40	40	-
Разница от ПЗ	-7,3	0,3	-1,1	-4	+0,6	-1,8	-

Источник: Отчёт о состоянии государственного долга за 2016-2021 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minfin.tj/index.php?do=static&page=gos-dolg#sdolg>, открыто. Дата обращения 12.01.2023..

Широкий показатель денежной массы в Республике Таджикистан в 2021 году составил 28400,12 млн. сомони, что на 163,21% больше, чем по сравнению с 2015 г. Высокий уровень прироста денежной массы по сравнению с предыдущими годами наблюдается в 2016 и 2019 годах, что на 21,15% превышает пороговое значение в 2016 г. и 19,57% в 2019 г. (таб 4).

Таблица 4. - Динамика изменения количества денег в Республике Таджикистан и степень ее влияния на финансовую безопасность страны.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2014
Широкий показатель денежной массы, млн. сомони	10790	14788	18018	18949	26050	26139,90	28 400,12	263,21
В национальной валюте, млн сомони	6 721	10 025	14 093	15 172	22155	21884,09	24 039,43	357,68
Рост денежной массы, %.	18,69	37,05	21,84	5,17	37,47	0,35	9,85	-
ПЗ: уровень инфляции +10%	15,8	15,9	17,3	13,8	17,9	18,6	19	-
Разница от ПЗ	2,89	21,15	4,54	-8,63	19,57	-18,25	-9,15	-

Источник: Банковский статистический бюллетень. 2014-2021. Национальный банк Таджикистана. – 98 с.

В диссертации активы кредитных организаций рассматриваются как важный показатель оценки финансовой безопасности страны. Активы кредитных организаций Республики Таджикистан в 2021 г. составят 22 миллиона 414,74 сомони, что на 20,25% больше, чем по сравнению с 2015 г. Доля совокупных активов банковской системы по отношению к ВВП в 2021 г. составила 22,66% ВВП страны, что на с 57,84 до 77,94% меньше чем по сравнению с пороговым значением. Этот показатель в 2015 г. составил 38,51% ВВП страны (табл. 5).

Таблица 5. - Динамика изменения объема активов кредитных организаций и качество кредитного портфеля финансовых организаций Республики Таджикистан

	2015	2017	2019	2020	2021	2021/2015
Активы кредитных организаций, млн сомони	18639	20932	21976	22643,43	22 414,74	120,25
Доля к ВВП, %.	38.51	34.28	28,41	27,43	22,66	58,84
Пороговое значение	80;100	80;100	80;100	80;100	80;100	-
Разница от ПЗ	61,49; 61,49	45,72; 65,72	51,59; 71,59	52,57; 72,57	57,84; 77,84	
Кредитный портфель, тыс. сомони	10955,296	8307,258	9447,978	10882,524	11649,80	106,33
По отношению к активам кредитных учреждений, %.	58,78	39,69	42,99	48,06	51,97	-
Пороговое значение	45	45	45	45	45	-
Разница от порога	13,78	-5,31	-2,01	3,06	6,97	-

Источник: Банковский статистический бюллетень. 2014-2021. Национальный банк Таджикистана. - 98 с.

Исследование динамики изменения объема кредитного портфеля по отношению к активам кредитных организаций показывает, что в 2021 г. объем кредитного портфеля кредитных организаций составил 11 649,80 тыс. сомони, что на 6,33% больше, чем 2015 г. Доля кредитного портфеля по отношению к активам кредитных организаций снижается на

протяжении последних 7 лет. Например, если в 2015 г. этот показатель составлял 58,78% активов кредитных организаций, то в 2021 г. он снизился до 51,97%. Однако, несмотря на тенденцию к снижению, показатель доли кредитного портфеля по отношению к активам кредитных организаций является единственным показателем, значение которого в большинство годов исследуемого периода превышает пороговое значение. Этот показатель в 2015 г. превышал пороговое значение на 13,78%, и в 2021 г. – на 6,97%.

Уровень монетизации экономики Таджикистана в 2021 г. составил 25,54% (в 2015 г. 22,29%). Предельное значение данного показателя для развивающихся стран установлено на уровне 20-30%. Отклонение от предельного значения в 2021 году по отношению 20%-ного предельного значения составляет 5,54% и -5,543% по отношению 30%-ного предельного значения.

Таблица 6. - Уровень монетизации экономики Республики Таджикистан.

	2015	2017	2019	2020	2021
Уровень монетизации экономики	22,29	29,49	29,7	26,23	25,54
Пороговое значение	20-30%	20-30%	20-30%	20-30%	20-30%
Отклонение от порогового значения	2,29; - 7,71	9,49; - 0,51	9,7; -0,3	6,23; -4,77	5,54; -5,54

Источник: Банковский статистический бюллетень 2014-2022. Национальный банк Таджикистана. – 98 с.

Еще одной проблемой, угрожающей финансовой безопасности Республики Таджикистан, является долларизация финансового сектора. Долларизация обычно характерна для импортозависимых стран и представляет собой использование иностранной валюты в качестве средства измерения стоимости, обмена и хранения (см. табл. 5).

Таблица 7. - Уровень долларизации депозитов и кредитов в Республике Таджикистан (в %).

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Долларизация депозитов	63,2	57,1	52,7	53,3	52,0	50,4
Долларизация кредитов	61,63	58,90	55,23	49,35	41,90	33,13

Источник: IMF Country Report No. 22/53 Republic of Tajikistan. February 2022. Washington, D.C. - P. 33.

Как показывают данные таблицы 6, в 2021 году на доллары США пришлось 50% от общего объема депозитов банковской системы Республики Таджикистан. Хотя этот показатель и снизился по сравнению с 2016 годом, он все еще высок по сравнению со странами СНГ и дальнего зарубежья.

В целях снижения негативного влияния долларизации экономики на финансовую систему страны считается важным принять меры в

направлении дедолларизации экономики, ограничить риски ликвидности, контролировать кредитные риски, повысить привлекательность национальной валюты.

В работе на основе оценки пороговых значений финансовой безопасности, показатели финансовой безопасности страны разделены на 2 группы:

1) Показатели, реальное значение которых ниже установленного порогового значения и не представляют угрозы финансовой безопасности страны (дефицит бюджета Республики Таджикистан по отношению к ВВП, доля совокупных активов банковской системы по отношению к ВВП, уровень монетизации экономики страны).

2) Показатели, реальное значение которых выше порогового значения и требует разработки необходимых мер по удержанию их в зоне стабильности (уровень инфляции, особенно по продовольственным товарам, доля внешнего долга Республики Таджикистан по отношению к ВВП, рост массы денег, доля кредитного портфеля в активах кредитных организаций).

В исследовательской работе сделан вывод, о том что сегодня для повышения роли финансов в экономическом развитии страны существует реальная необходимость в совершенствовании финансовой системы страны. Все это требует создания эффективного механизма обеспечения финансовой безопасности страны с такими условиями которые, позволяют стране интегрироваться в глобальную финансовую систему в более выгодных условиях.

В диссертации предложены следующие приоритетные направления обеспечения финансовой безопасности страны:

- разработка постояннодействующей системы диагностики внешних угроз на финансовую безопасность страны;
- развитие современных методологий прогнозирования, выявления и предотвращения факторов, угрожающих финансовой безопасности страны;
- создание эффективной системы контроля над обеспечением финансовой безопасности страны;
- уменьшение зависимости внешнего сектора экономики страны от экспорта сырья и разработки новой стратегии экономического развития страны, который гарантирует быстрый и качественный рост экономики;
- предотвращение девальвации национальной валюты, развитие эффективных систем контроля бегства капитала, зонирование участия иностранного капитала в структуре капитала отечественных компаний;
- расширение процесса интеграции экономики страны в мировую финансовую систему.

В диссертации дана оценка вероятного влияния глобальной финансовой нестабильности на финансовую безопасность Республики Таджикистан. Отмечается, что реализация политики открытых дверей в

Республике Таджикистан в определенной степени стал причиной открытия финансового рынка и повысил уровень ее уязвимости к колебаниям мировой экономики. В работе отмечается, что нестабильность состояния мировой финансовой системы, если с одной стороны связана с ковидным кризисом, то с другой стороны нестабильная политическая ситуация в мире, эскалация санкционной политики, политическое соперничество между сверхдержавами поставили под сомнение надежность действующей мировой финансовой системы.

Исследования показали, что в 2020 г. объем мирового производства снизился на 3,2%, что существенно повлияло на снижение темпов роста ВВП Республики Таджикистан. Значительное снижение ВВП наблюдалось в тех промышленно развитых странах (-4,6%), которые имеют большую открытую экономику и могут повлиять на уровень процентной ставки в мире. Все это вновь усилило зависимость стран с переходной экономикой и развивающихся стран от их макроэкономической и финансово-кредитной политики.

Таблица 8. - Темпы роста мирового ВВП в 2018-2022 гг.

	2018	2019	2020	2021	2022*
Мир в целом	3,2	2,8	-3,2	5,9	4,9
Промышленно-развитые страны	2,3	1,6	-4,6	5,4	4,0
Развивающиеся страны	4,6	3,8	-2,1	6,3	5,2
США	3,0	2,2	-3,5	5,95	4,9
Страны зоны евро	1,9	1,3	-6,5	4,6	4,3
Япония	0,6	0,0	-4,7	1,66	3,0
Китай	6,8	6,0	2,3	8,11	5,7
Индия	6,5	4,0	-7,3	8,7	8,5
Россия	2,8	2,0	-3,0	4,75	3,1
Таджикистан	107,6	107,4	104,5	109,2	108,0

World Economic Outlook Update, The IMF, July 2022; Финансовая индустрия в условиях глобальной нестабильности: Россия и международная практика // Информационно-аналитическое обозрение. Ассоциация банков России. World GDP Growth Rate 1961-2023. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/gdp-growth-rate>., кушода. Санаи мурочиат: 12.01.2023.

В 2021 году индекс экономической активности показал характер неравномерного восстановления экономической активности в отдельных государствах, что также в некоторой степени повлияло на финансовую безопасность Республики Таджикистан (рис. 2).

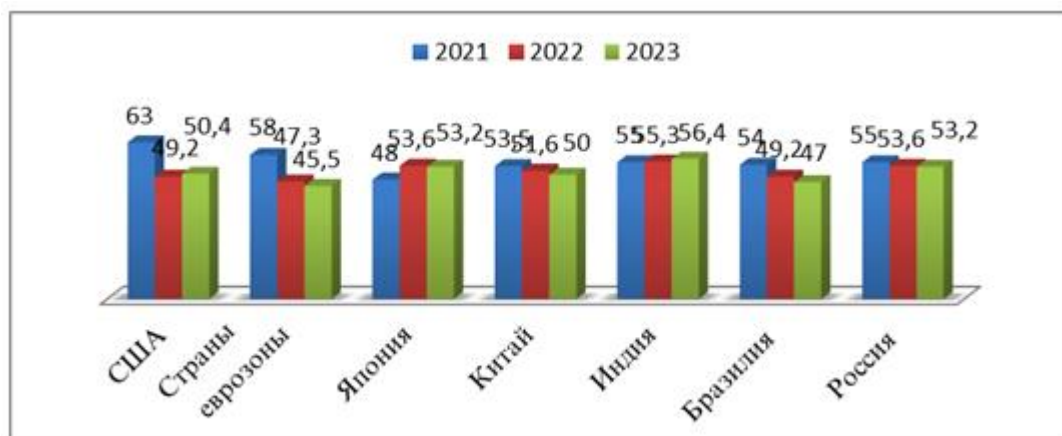

Рисунок 2. - Динамика изменения индекса экономической активности в 2021 году для ряда стран мира.

Источник: World Economic Outlook Update, The IMF, April 2023. Финансовая индустрия в условиях глобальной нестабильности: Россия и международная практика // Информационно-аналитическое обозрение. Ассоциация банков России. - 114 с.

Анализ показал, что финансовая нестабильность приводит к росту инфляции в финансовых рынках, который снижает результативность денежно-кредитной политики.

В диссертации оценено влияние цифровых технологий на мировую финансовую индустрию и обоснована необходимость своевременной адаптации финансовой системы Республики Таджикистан к ним. Доказано, что гибридные структуры финансовой индустрии полностью устраняли существующие границы на финансовом рынке. Переход к цифровой финансовой системе рассмотрен как важное направление повышения финансовой безопасности.

В диссертации представлены научные рекомендации по широкому внедрению искусственного интеллекта в финансовом секторе как новое направление развития финансовой системы страны. Наряду с этим в диссертации с учетом развития безналичных расчетных операций, обоснована необходимость популяризации цифровых валют, криптовалют с использованием технологии блокчейн в перспективе. Наряду с преимуществами криптовалюты в работе уточнены риски их использования для обеспечения финансовой безопасности страны (совершение мошеннических и фиктивных операций, формирование теневого сектора экономики).

В третьей главе «Основные направления стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации» предложены пути стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации, разработан организационно-экономический механизм снижения угроз финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации, обоснована необходимость совершенствования государственного финансового

контроля в Республике Таджикистан в направлении обеспечения финансовой безопасности.

В зависимости от текущего состояния развития финансового сектора страны и его чувствительности к событиям, происходящим в мировой экономике, предлагаются пути стабилизации финансовой безопасности страны (табл. 9).

Таблица 9. - Основные направления стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан

		Направления	Комплекс рекомендуемых мер
ПОДСИСТЕМЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ	Налогово-бюджетная безопасность	Обеспечение сбалансированности доходной и расходной части гос. бюджета и стабильности в долгосрочной перспективе.	- повышение достоверности экономических прогнозов и связанного с ними планирования государственного бюджета; - обеспечение достоверности учета финансовых ресурсов; - планирование бюджетных средств исходя из необходимости безусловного выполнения существующих расходных обязательств;
		Совершенствование системы государственного аудита в финансово-бюджетной сфере	- повышение эффективности государственного финансового аудита; - усиление контроля за деятельностью регулирующих органов финансового сектора; - разработка единых стандартов для всех уровней бюджетной системы
	Безопасность межбюджетных отношений	Разработка и внедрение механизма регулирования межбюджетных отношений	- улучшение межбюджетных отношений в стране; - пересмотр полномочий органов государственной и местной власти в регулировании бюджетных отношений; - принятие мер по снижению налогового бремени.
		Создание условий для повышения качества управления финансами органами и учреждениями финансового контроля	- разработка методологии управления финансами в сфере государственного и местного управления; - повышение качества управления финансами; - нормативно-правовое обеспечение развития внутреннего контроля в направлении государственного и местного управления.
	Информационная безопасность бюджетной системы	Развитие системы государственного и местного финансового контроля	- организация государственного финансового контроля в соответствии с принятыми международными стандартами; - совершенствование методов и форм государственного финансового контроля; - стабилизация контроля за процессом исполнения бюджета
		Цифровизация системы управления государственными финансами	- содействие переходу к цифровой экономике; - внедрение цифровых технологий в процесс управления государственными финансами; - автоматизация процессов формирования гос. бюджета
	Налоговая безопасность	Повышение эффективности налоговой системы	- повышение уровня эффективности и независимости налоговой политики; - повышение роли налогов в финансовой независимости страны; - координация налоговой политики с политикой активизации инновационных процессов; - обеспечение соблюдением принципов справедливости и сбалансированности при реализации налоговой политики.
	Международная финансовая безопасность	Обеспечение эффективности международного сотрудничества Республики Таджикистан в финансовой сфере	- дальнейшее развитие сотрудничества республики с международными финансовыми организациями; - повышение роли международных финансовых организаций в инвестировании экономики страны; - поиск новых путей привлечения кредитных источников международных организаций;
	Валютная безопасность	Создание эффективной системы валютного регулирования и валютного контроля.	- совершенствование механизма конвертации национальной валюты; - предотвращение теневой внешнеэкономической деятельности; - предотвращение вывода денег за границу по незаконным каналам перевода денег.
	Кредитная безопасность	Эффективное управление внешним долгом Республики Таджикистан	- рационализация государственного долга; - усиление административного контроля над финансовыми потоками государства; - проведение фундаментальных институциональных преобразований, направленные на создание благоприятной инвестиционной среды.

Источник: Создано автором

Отмечается, что развитие интеграции составных элементов финансовой безопасности на уровне государства, частного сектора, предприятий, организаций и физических лиц позволяет обеспечить стабильность финансовой системы на всех уровнях и повысить финансовую грамотность всего населения страны.

В диссертации определены и сгруппированы угрозы финансовой безопасности (рис. 3).

Рисунок 3. - Угрозы финансовой безопасности страны в условиях глобализации.

Источник: Буркальцева Д.Д. Классификация угроз финансовой безопасности государства в контексте трансформации социально-экономической системы [Текст] / Д.Д. Буркальцева, О.Г. Блажевич, О.А. Гук, А.С. Тюлин, Н.С. Сафонова // Бизнес. Образование. Право. - 2018. - №4(45). - С. 46 – 53.

Отмечается, что причины усиления внешних угроз финансовой безопасности Республики Таджикистан связаны, прежде всего, с интернационализацией мировой экономики, развитием процессов транснационализации, усилением конкуренции с иностранными товаропроизводителями и зависимости стран от иностранных инвестиций.

В диссертации уточнены степень влияния внешних угроз на бюджетной, налоговой, денежно, банковской, страховой, инвестиционной безопасности как составной элемент финансовой безопасности страны. Отмечается, что высокая доля налоговых платежей как основной источник доходной части бюджета страны в Республике

Таджикистан представляет собой серьезную угрозу обеспечения налоговой безопасности.

В диссертационном исследовании коррупция рассматривается как серьезная угроза финансовой безопасности страны. Анализ показал, что Республика Таджикистан в 2021 г. занимала 81-е место в мире по индексу предотвращения отмыывания денег с показателем 5,97. Отмечается, что значение данного показателя определяет средний уровень риска для Республики Таджикистан.

В целях снижения угрозы финансовой безопасности в стране считается необходимым удерживать на целевом уровне государственные расходы в зависимости от финансовых возможностей страны, обеспечить целевое финансирование государственных программ, стимулировать инвестиции в наукоемкие и высокотехнологизированные производства, принять меры по снижению последствий глобальных финансовых кризисов на национальной экономике, удержать инфляцию в рамках порогового уровня, обеспечить стабильность курса национальной валюты, предотвращать нелегальную миграцию капитала посредством разработки и реализации эффективных нормативно-правовых актов.

В диссертации для снижения угроз финансовой безопасности страны предложены обоснованные рекомендации по обеспечению устойчивости финансово-экономического развития страны, и платежно-расчетной системы. В диссертации привлечение и использование кредитных средств международных финансово-экономических организаций оценивается как важнейшее направление обеспечения финансовой безопасности Республики Таджикистан.

Автор предлагает принять стратегии обеспечения финансовой безопасности страны, в котором будут определены новое направление развития экономики страны, последовательность реализуемых мер, способствующих поддержанию стабильного уровня экономического развития.

В диссертации государственный финансовый контроль рассматривается как один из важных инструментов обеспечения финансовой безопасности страны. Автором уточнены принципы, элементы и задачи государственного финансового контроля в Республике Таджикистан, а также предложены пути обеспечения эффективного государственного финансового контроля. Представлены научно-практические рекомендации по совершенствованию современной системы финансового контроля в Республике Таджикистан.

ВЫВОДЫ

Таким образом, в результате анализа исследуемой темы вытекают следующие выводы и предложения:

Основные результаты диссертационного исследования

1. В диссертации раскрыты теоретические подходы к изучению влияния глобализации на финансовую безопасность страны, а также

сгруппированы существующие концепции финансовой глобализации. Доказано, что многие элементы финансовой глобализации появились в результате развития самого финансового сектора, что связано с ростом свободного денежного капитала и его перемещением между странами. Выявлены положительные последствия и угрозы глобализации для финансовых систем национальных экономик, даны научно-методические рекомендации по противодействию стран к угрозам финансовой глобализации с учетом адаптации их финансового сектора к этому процессу и использования возможностей интернационализации хозяйственной деятельности [1-А].

2. Финансовая глобализация это объективный процесс сближение и последняя стадия интернационализации национальных финансовых систем, который формировался в результате расширения финансовой интеграции, либерализации движения капитала, рост трансграничных денежно-кредитных операций, представляет совокупности экономических отношений по поводу планирования, аккумуляция, использование и управление мировых финансов на основе внедрении единых международных стандартов во всем мире [1-А].

3. Обеспечение финансовой безопасности государства является важнейшим направлением стабилизации экономических процессов. Ее состояние оценивается посредством ряда индикативных показателей с пороговыми пределами (границами), значение которых позволяют определить уровень действующих и вероятных угроз финансовой безопасности и разработать необходимые меры по их снижению. В работе обосновывается необходимость формирования новых индикативных показателей финансовой безопасности страны с учетом особенностей национальной модели и волатильности финансовой системы страны к внешним кризисам. Такая система показателей помогает вовремя стабилизировать финансово-экономические отношения, а в случае возникновения негативных тенденций нейтрализовать их негативные последствия. Качество государственного механизма обеспечения финансовой безопасности играет решающую роль в этом процессе [2-А].

4. Изучение зарубежного опыта показало, что проблемы обеспечения финансовой безопасности выдвинулась на первый план для большинства стран мира, особенно в условиях стремительной глобализации и либерализации внешней торговли. Обеспечение финансовой безопасности страны в условиях современной финансовой нестабильности, требует поддержания безопасной, конкурентоспособной и устойчивой финансовой системы в целях предотвращения потенциальных кризисных ситуаций в стране [5-А].

5. Анализ институциональных основ обеспечения финансовой безопасности показал, что действующее законодательство в сфере

национальной безопасности не в полной мере охватывает вопросы финансовой безопасности и имеет фрагментальный характер [8-А].

6. В диссертации сгруппированы показатели финансовой системы страны по их реальному и пороговому значению. Доказано, что независимо от соотношения реальных и пороговых значений показателей финансовой безопасности, они не представляют угрозы для финансовой системы страны. Однако, несмотря на это, считается необходимым существенно совершенствовать финансовую систему страны и повысить ее роль в экономическом и социальном развитии [2-А].

7. В работе показатели финансовой безопасности страны по их значению разделены на 2 группы: а) Показатели, реальное значение которых ниже порогового значения и не угрожают финансовой безопасности страны (дефицит бюджета Республики Таджикистан по отношению к ВВП, доля совокупных активов банковской системы по отношению к ВВП, уровень монетизации экономики страны). б) показатели, величина которых выше порогового значения и требует разработки мер по удержанию их на допустимом уровне (уровень инфляции, особенно по продовольственным товарам, доля внешнего долга Республики Таджикистан по отношению к ВВП, прирост денежной массы по отношению к предыдущим годам, доля кредитного портфеля по отношению к активам кредитных организаций [2-А].

8. В диссертации сгруппированы угрозы финансовой безопасности страны, раскрыты их влияние на финансово-налоговые, банковско-кредитные и расчетно-валютные аспекты финансовой безопасности. Сделан вывод, о том, что угрозы, налоговой денежной, банковской и страховой безопасности связаны друг с другом и в целом представляют собой угрозы финансовой безопасности государства. В работе выявлены уровень влияния налоговых угроз на финансовую безопасность страны и обоснована необходимость принятия ряда мер по совершенствованию системы предоставления налоговых льгот, стимулирования субъектов предпринимательства к переходу на специальный режим налогообложения, поиску новых источников налогообложения и др. [3-А].

9. В диссертации представлены основные пути стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации. Укрепление финансовой безопасности рассматривается как долгосрочный процесс, и считается необходимым поиск путей ее достижения в первых ячейках финансовой системы страны. Стабилизация финансовой безопасности страны как неотъемлемая часть ее национальной безопасности является гарантом регулярной деятельности всех органов государственной власти и включает в себя деятельность широких слоев общества, организаций, предприятий и граждан. Сделан вывод, о том, что стабилизация финансовой

безопасности в Республике Таджикистан дает возможность создать наиболее благоприятные условия в направлении устойчивого экономического развития [4-А].

Рекомендации по практическому использованию результатов:

10. В работе считается необходимым совершенствовать действующее законодательство с учетом уточнения общепринятых определений финансовой безопасности на теоретическом и правовом уровнях, который позволяет правильно определить направления и средства обеспечения финансовой безопасности, качественно реализовать цели и механизм ее достижения. Улучшение качества законодательства в перспективе способствует обеспечению финансовой безопасности во всех направлениях, и повысить уровень непосредственного влияния законодательства на поддержание финансовой безопасности и эффективности механизма ее обеспечения. В целях совершенствования деятельности институтов финансовой безопасности страны предлагается принять необходимые меры по централизации процессов принятия государственных решений в этой сфере [8-А].

11. В работе определены основные направления обеспечения налоговой безопасности как составной части финансовой безопасности, а также обоснована необходимость принятия новой стратегии обеспечения финансовой безопасности страны. Доказано, что реализация предложенных мер позволяет защитить интересы государственных органов власти и частных субъектов хозяйственной деятельности за счет совершенствования законодательной базы, и разработки механизма контроля и обеспечения финансовой безопасности страны [6-А].

12. В работе считается необходимым разработать действующий механизм обеспечения финансовой безопасности страны, который поможет стране войти в мировую финансовую систему, позволяет снизить меры по снижению угроз уровня финансовой безопасности [7-М].

13. В работе предложены следующие направления обеспечения финансовой безопасности страны: развитие постояннодействующей системы оценки внешних угроз финансовой безопасности страны, установление основных субъектов обеспечивающие финансовую безопасность, развитие механизма стабилизации финансового сектора; разработка современных методологий прогнозирования, обнаружения и предотвращения событий, угрожающих финансовой безопасности; развитие научных исследований в направлении определения внешних угроз и оценки степени их влияния на национальную экономику; создание эффективной системы контроля за обеспечением финансовой безопасности страны; снижение зависимости внешнего сектора экономики страны от экспорта сырья и разработка новой экономической

стратегии, гарантирующей ускоренное и качественное развитие экономики; предотвращение девальвации национальной валюты, развитие эффективных систем контроля бегства капитала, стимулирование притока иностранных инвестиций и определение порогового значения участия иностранного капитала в структуре основного капитала отечественных компаний; расширение процесса интеграции экономики страны в мировую финансовую систему, как важную часть современной мировой экономической системы [6-А].

14. Основной целью обеспечения налоговой безопасности страны является совершенствование налоговой системы, сокращение теневой экономики, обеспечение эффективного контроля над процессом сбора налогов, расширение источников доходной части бюджета, снижение налогового бремени, справедливое распределение налоговой нагрузки среди отраслей экономики страны, укрепление финансовой и налоговой дисциплины и повышение финансовой грамотности работников сектора, создание благоприятной среды для развития финансового сектора страны, совершенствование законодательства в сфере финансов и др. [2-А].

15. В работе делается вывод о том, что состояние финансового сектора страны связано со стабильным состоянием и устойчивостью развития экономики страны. В современное время финансовые отношения не всегда способствуют проведению экономических реформ в стране, поскольку недостаточность финансовых ресурсов является тормозящим фактором развития национальной экономики. По этой причине в финансовом секторе страны имеется необходимость создания специального страхового фонда, который можно использовать в чрезвычайных ситуациях для полного устранения или минимизации внутренних и внешних угроз. Финансовое оздоровление предприятий и организаций является важным условием обеспечения финансовой безопасности страны [7-А].

16. В целях снижения внутренних и внешних угроз финансовой безопасности страны в условиях глобализации считается необходимым: определить критерии и стандарты устойчивости финансовой системы государства, отвечающие общим требованиям финансовой безопасности, разработка механизмов и инструментов установления угроз финансовой безопасности, раскрыть отрасли которым угрожают угрозы и отрасли которые способствуют их устранению, определить стандарты контроля обеспечения финансовой безопасности. В работе автором предлагается новая стратегия обеспечения финансовой безопасности страны учитывающая последовательность реализуемых мер, способствующих поддержанию стабильного уровня экономического развития. В рамках принимаемой стратегии необходимо установить цели и задачи финансовой безопасности, уточнить финансовые источники и инструменты ее реализации, а также спрогнозировать пути и

направления влияния финансового развития, раскрыть методы противодействия с финансовыми угрозами [3-А].

Список опубликованных работ автора по теме диссертации
а) Статьи, опубликованные в рецензируемых изданиях ВАК при
Президенте Республики Таджикистан::

[1.-А] Изатуллои Ҳабибзод Равишҳои назариявии таҳқиқи таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ // Идоракунии давлатӣ. Паёми Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе, 2021.-№4/2 (54).-С338-347.

[2.-А] Изатуллои Ҳабибзод Ҷумъаев Б.М. Амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон: арзёбии ҳолат ва пешниҳоди самтҳои мукамалгардонии он // [Текст] / И. Ҳабибзод // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. -Душанбе, 2022.-№4.-С107-113 .

[3.-А] Изатуллои Ҳабибзод Ҷумъаев Б.М. Таҳдидҳои амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳҳои паст намудани онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ // Иқтисодиёти Тоҷикистон. -Душанбе, 2022.-№4 (1) .-С92-102.

[4.-А] Изатуллои Ҳабибзод Роҳҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ// Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон:-Душанбе, 2022.-№4 (2) .-С190-199.

Б)Статьи, опубликованные в других изданиях::

[5.-А] Изатуллои Ҳабибзод Таҳлили муқоисавии нишондиҳандаҳои воқеӣ ва ҳадду ҳудуди амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Такмили муносибатҳои молиявӣ-қарзӣ ҳамчун заминаи амалисозии ҳадафи чоруми миллий – саноатикунонии босуръати мамлакат. Маҷмӯаи маводи конфронси илмӣ-амалии байналмилалӣ, 28-уми майи соли 2022. – Душанбе: 2022. 163-168

[6.-А] Изатуллои Ҳабибзод Баъзе самтҳои стратегии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Самтҳои стратегии рушди соҳибкории инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ / Маҷмӯаи маводи конфронси байналмилалӣ илмӣ (25-уми ноябри соли 2022) Душанбе: 2022. –С. 426-431

[7.-А] Изатуллои Ҳабибзод, Ҷумъаев Б. М. Таҳдидҳои амнияти молиявии мамлакат: мафҳум, таснифот ва роҳҳои муқовимат ба онҳо // Нақш ва мақоми менечменти инноватсионӣ дар таҳким ва рушди саноатикунонии мамлакат (28.10.2022). Душанбе -С.185-189

[8.-А] Изатуллои Ҳабибзод Ҷанбаҳои институтсионалии таъмини амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ // Масъалаҳои мубрами баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар шароити муосир / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 28 марти соли 2023) – Душанбе: 2023. 253-257

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Изатуллои Ҳабибзод дар мавзӯи “Самтҳои асосии устуворгардонии амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси 6D051000 – Идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ самтҳои фаъолият (6D051003 - Амнияти иқтисодӣ).

Калидвожаҳо: амнияти иқтисодӣ, амнияти молиявӣ, амнияти буҷети андоз, молия, низоми молиявӣ, ҷаҳонишавии молиявӣ, амнияти иқтисодии хоричӣ, таҳдидҳо ба амнияти иқтисодӣ, мӯътадилсозии низоми молиявӣ.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ кафолати некуаҳволии шахсони алоҳида, устувории молиявии субъектони хоҷагидорӣ, рушди устувори тамоми шоҳаҳои иқтисодӣ ба дараҷаи назаррас ба таъмини суботи молиявӣ дар мамлакат алоқаманд мебошанд.

Мақсади кори диссертатсионӣ омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣю методии арзёбии таъсири ҷаҳонишавӣ ба амнияти молиявӣ ва асосноккунии роҳҳои тақмили суботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити озодкунии фаъолияти иқтисодӣ беруна ба шумор меравад.

Асосҳои назариявӣ ва методии таҳқиқоти диссертатсиониро қорҳои олимони ватанӣ ва хоричӣ ташкил медиҳанд, ки ба масъалаҳои таъмини амнияти молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ бахшида шудаанд.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ татбиқи худро усулҳои маҷмӯии умумии илмӣ (таърихӣ, таҳлил ва синтез, индуксия ва дедуксия, моделсозии мантиқӣ, гурӯҳбандӣ, равишҳои системавӣ) ва усулҳои махсус ёфтаанд.

Ҷаҳонишавии молиявӣ ҳамчун яке аз унсурҳои ҷаҳоншавии иқтисодӣ раванди ҳамгирии бозорҳои молиявии миллӣ ва минтақавӣ ва ҷаҳониро дарбар мегирад. Бисёр унсурҳои ҷаҳонишавии молиявӣ дар натиҷаи рушди ҳуди бахши молиявӣ пайдо шуданд, ки ба афзоиши сармояи озоди пулӣ ва ҳаракати он дар байни кишварҳо алоқаманданд. Барои устуворгардонии бахши молия зарур аст механизми муассири таъмини амнияти молиявии кишвар қорқард қарда шавад, ки барои воридшавии мамлакат ба низоми молиявии ҷаҳонӣ мусоидат менамояд ва имкон медиҳад таҳдидҳо ба сатҳи амнияти молиявӣ паст гардонидани шаванд.

Хулоса ва пешниҳодҳо аз он иборат аст, ки натиҷаҳои таҳқиқотро ба сифати тавсияҳои амалӣ ҳангоми таҳияи барномаҳои иҷтимоӣю иқтисодии рушди таъмини амнияти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, баҳодихии фаъолияти муассисаҳои қарзӣ, ва таҳияи стратегияҳои таъмини амнияти молиявии мамлакат истифода намудан мумкин аст.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Изатуллои Хабибзод на тему: «Основные направления стабилизации финансовой безопасности Республики Таджикистан в условиях глобализации» на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора по специальности 6D051000 – Государственное и местное управление (6D051003 - Экономическая безопасность)

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, налоговая бюджетная безопасность, финансы, финансовая система, финансовая глобализация, внешнеэкономическая безопасность, угроз экономической безопасности, стабилизации финансовой системы.

В условиях глобализации благосостояние отдельных хозяйственных личностей, устойчивости финансов различных субъектов хозяйствования, сбалансированности развитие всех секторах экономики в определенной уровне зависит от обеспечения финансовой безопасности в стране.

Целью диссертационной работы заключается в исследовании теоретико-методологических аспектов оценки влияния глобализации на финансовую безопасность страны и обоснование путей повышения финансовой стабильности Республике Таджикистан в условиях либерализации внешнеэкономической деятельности.

Теоретическую и методическую основу диссертационного исследования составляют труды отечественных и зарубежных ученых, посвященные вопросам обеспечению финансовой безопасности в условиях глобализации.

В диссертационной работе нашли свое применение общенаучные методы анализа (исторический метод, анализ, синтез, индукция, дидукция, логистического моделирование, метод научной ранжированеи, системные методы и др.).

Финансовая глобализация как один из элементов экономической глобализации, который охватывает процесс интеграции как национальных, региональных и мировых финансовых рынков. Многие элементы финансовой глобализации появились в результате развития самого финансового сектора, что связано с ростом свободного денежного капитала и его перемещением между странами. Для стабилизации финансового сектора страны необходимо разработать действующий механизм обеспечения финансовой безопасности страны, который поможет стране войти в мировую финансовую систему, позволяет снизить меры по снижению угроз уровню финансовой безопасности.

Выводы и предложения заключаются в том, что результаты могут быть использованы в качестве практических рекомендаций при разработке государственной политики в области обеспечения финансовой безопасности в Республики Таджикистан, оценке деятельности кредитных учреждений и стратегии социально-экономического развития страны.

ANNOTATION

for the dissertation of Izatulloi Habibzod on the topic: “The main directions of stabilizing the financial security of the Republic of Tajikistan in the context of globalization” for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), doctor in specialty 6D051000 – State and local government (6D051003 - Economic security)

Key words: economic security, financial security, tax budget security, finance, financial system, financial globalization, foreign economic security, threats to economic security, stabilization of the financial system.

In the context of globalization, the financial status of individual business entities, the stability of finances of various business entities, and the balance of development of all sectors of the economy at a certain level depends on ensuring financial security in the country.

The purpose of the dissertation is to study the theoretical and methodological aspects of assessing the impact of globalization on the financial security of the country and justify ways to increase the financial stability of the Republic of Tajikistan in the context of liberalization of foreign economic activity.

The theoretical and methodological basis of the dissertation research consists of the works of domestic and foreign scientists devoted to the issues of ensuring financial security in the context of globalization. General scientific methods of analysis (historical method, analysis, synthesis, induction, didduction, logistic modeling, scientific ranking method, system methods, etc.) were used in the dissertation work.

Financial globalization as one of the elements of economic globalization, which covers the process of integration of both national, regional and world financial markets. Many elements of financial globalization emerged as a result of the development of the financial sector itself, which is associated with the growth of free money capital and its movement between countries. To stabilize the country's financial sector, it is necessary to develop an operating mechanism to ensure the country's financial security, which will help the country enter the global financial system and allow reducing measures to reduce threats to the level of financial security.

Conclusions and suggestions are that the results can be used as practical recommendations in developing state policy in the field of ensuring financial security in the Republic of Tajikistan, assessing the activities of credit institutions and the country's socio-economic development strategy.